

MLADIKA

November 2010

cena 4,00 €

Štev. 8

STANKA DEVJAK

Pesmi

ANDREJ RIJAVEC

NOTRANJA MEJA

Katoličan v politiki

Uvodnik

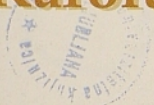
Rozina Švent

Marijan Tršar

(17.2.1922 – 18.10.2010)

TOMAŽ SIMČIČ

Knjiga o poljskem papežu Karolu Wojtyli

KAZALO

Katoličan v politiki	1
Bojan Pavletič: Zakaj?	2
Andrej Rijavec: Notranja meja	2
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	5
Stanka Devjak: Pesmi	6
Tomaž Simčič: Knjiga o poljskem papežu Karolu Wojtyli	10
Bojan Pavletič: Nona Nina	11
Peter Merkù: Moje življenje v Nemčiji (XXII)	12
Primož Sturman: Manjšina onkraj šengenskih zapornic (6)	15
Evelina Umek: Trst – Sarajevo, dvoje mest, dvoje usod	19
Bojan Pavletič: Visoko je selo	21
Milan Dolgan: Ellwangen časti sv. Metoda samega, ne pa skupaj sv. Cirila in Metoda	22
Rozina Švent: Marijan Tršar	26
Generacija X: Matjaž Klemše	28
Rozina Švent: Tihe stopinje Stanka Janežiča	30
Pod črto	30
Antena	32
Knjižnica Dušana Černeta (95)	40

Na platnicah:

Za smeh in dobro voljo

Priloga: RAST 4 - 2010

IZHAJA DESETKRAT V LETU LETO LIV.

Novo pri Mladiki

Carlo Mucci – Marjeta Humar

SLOVAR

**Slovensko-italijanski in italijansko-slovenski slovar
elektronike, elektrotehnike in telekomunikacij**

Založba Mladika je v sodelovanju z Inštitutom za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU izdala nenadomestljiv priročnik Slovar slovensko-italijanskih in italijansko-slovenskih izrazov elektronike, elektrotehnike in telekomunikacij, ki sta ga pripravila Carlo Mucci in Marjeta Humar. Knjiga obsega preko 500 strani in bo koristen pripomoček za vse, ki so podoben slovar že dolgo pogrešali.

SLIKA NA PLATNICI: V okviru Koroških kulturnih dnevov na Primorskem so v ponedeljek, 18. novembra, odprli v Peterlinovi dvorani v Trstu slikarsko razstavo uglednega koroškega umetnika Valentina Omana pod skupnim naslovom "Ecce homo" (foto Danilo Pahor).

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z o.z.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu
dne 21.4.1999 pod številko 114276.
Vpisana v seznam ROC dne 15.10.2005
pod številko 11721.

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne 6.4.1957

ISSN 1124 – 657X

Tisk: Graphart srl – Trst

Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za
Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češcut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemac, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Katoličan v politiki

Odkar se je v Zahodnem svetu uveljavila ideja pluralne in demokratične družbe, je vloga katoličana v politiki predmet številnih diskusij in polemik. Aktualnost teme je pred nedavnim, zlasti na Tržaškem, znova obudil izid knjige, ki jo je napisal tržaški nadškof Giampaolo Crepaldi. Živahnost odmevov ne čudi, saj se je avtor obravnavanih vprašanj lotil na podlagi jasnih, a obenem ostrih, mestoma apodiktičnih in nepreklicnih stališč, ki vzbujajo odobravanje, a tudi dvome in odklone. Za medijsko najodmevnejšo se je v tem pogledu izkazala ocena o primatu programskih izhodišč nad osebnim moralnim vedenjem političnih voditeljev, ki je glede na specifično italijansko situacijo razumljivo sprožila vrsto pomislekov in negodovanj.

Nekaj drugega pa je načelna vsebina knjige. Tu je osnovno sporočilo Crepaldijevega razmišljanja naslednje. Izhodišče katoličanskega družbenega razmišljanja mora biti naravni moralni zakon. V okviru le-tega obstajajo vrednote, ki se jim katoličan ne more in ne sme odpovedati. Pri tem izpostavlja zlasti dve: nedotakljivost človekovega življenja od spočetja do naravne smrti ter priznavanje ene same osnovne družbene celice, in sicer družine v njeni tradicionalni obliki. Nauk cerkvenega učiteljstva je tu zelo jasen: o teh temah se katoličan ne bo pogajal in še manj sklepal kompromise. Nadškof Crepaldi iz tega potegne zaključek, da katoličan ne bo sodeloval, podpiral, volil za stranko, v programu katere sta omenjeni vrednoti kakorkoli ogroženi.

Ni naključje, da so ta izvajanja v krogih krajevne levice že vzbudila vrsto polemičnih in kritičnih odzivov. Čeprav v različnih niansah, je namreč za vso italijansko (in ne le italijansko) levico značilno, da si prizadeva za sprejem ukrepov (od državnih podpor eksperimentiranju na zarodnih celicah do uzakonitve istospolnih porok), ki niso v sozvočju z omenjenimi izvajanji. Kritični so tudi – imenujmo jih tako – t. i. liberalni katoličani, ki nauk cerkvenega učiteljstva sicer zagovarjajo, vprašujejo pa se o uskladjivosti tako ostro zastavljene izhodišča s sodobno, pluralno zasnovano družbo, v kateri so vrednote, ki jih Crepaldi opredeljuje kot naravni moralni zakon, po mnenju nekaterih (morda celo večine) le izraz določenega zgodovinskega obdobja in katoliške dogmatike. Po njihovem mnenju obstaja torej nevarnost, da se katoličani s takim ultimativnim pristopom sami odpovejo družbeno tvorni vlogi.

Še v največjo zadrego tovrstne polemike postavljajo tiste katoličane – in ni jih malo –, ki so se v bipolarnem sistemu, kakršen je zadnji dve desetletji italijanski, opredelili za levico, ne ker bi delili njen idejni in družbeni program, ampak zgolj iz odpora do desnice, kateri kljub njenim visokodonečim besedam o spoštovanju krščanskih vrednot upravičeno očitajo, da s svojim dejanskim ravnanjem sistematično ruši ravno tiste vrednote, za katere se načelno zavzema. Mutatis mutandis je tudi za slovensko narodno skupnost v Italiji, vključno s katoličani, nekako samoumevno, da se v sedanjem političnem okviru povezuje z levo, in ne z desno opcijo.

Kljub temu pa se razmisleku o dilemah, ki jih sproža knjiga msgr. Crepaldija, katoličan ne more izogniti. Pri tem je očitno, da gre tudi na račun levice nasloviti nekaj jasnih vprašanj, v prvi vrsti zakaj zavzemanje za pravičnejšo družbo redno povezuje z odpiranjem javnega prostora npravnim in družbenim praksam, ki niso v skladu ne z naukom cerkvenega učiteljstva ne – kot taisti nauk opredeljujejo mnogi – s t. i. naravnim moralnim čutom. Vsakdo ima seveda pravico, da se zavzema za to, kar misli, da je prav in pri tem nikakor ne gre postavljati pod vprašaj demokracijo, če je kdaj z večino glasov spre-

(dalje) ►►

« (dalje s 1. strani)

jet zakon, ki ni v soglasju s katoliškim naukom. To, kar ni razumljivo, je nekaj drugega, in sicer zakaj nekdo ne bi mogel biti »napreden«, ko gre za urejanje gospodarskega življenja, in istočasno »konservativen«, ko gre za moralne oz. npravne dileme? Če na primer v Združenih državah Amerike želim oddati svoj glas proti bombardiranju Iraka ali v prid aktivnejšim posegom za zaščito naravnega okolja, zakaj neki mora moj glas veljati tudi za javno financiranje eksperimentiranja na človeških zarodkih? Mar res ni mogoča »leva« politična opcija, ki bi bila napredna in konservativna obenem?

Seveda se dilema postavlja tudi v nasprotni smeri. Ni razloga, da bi se zagovarjanje tradicionalne družbene morale moralo povezovati, denimo, z obrambo velekapitala ali petrolejske klike. Pa vendar se v sodobni svetovni politiki redno dogaja – primer Združenih držav Amerike je tu spet zgovoren –, da nekdo, ki svoj glas odda za spoštovanje človekovega življenja od spočetja dalje, taisti glas v resnici istočasno odda na primer za bombardiranje Iraka ali za popolno liberalizacijo orožja. Povezovanje omejevanja umetne prekinitve nosečnosti s kultom orožja je vnebovpijoče protislovje, ki meče dokaj čudno luč na ves konservativni politični program, vključno s točkami, ki bi jih katoličan sicer podprl.

Tukaj je nekaj hudo narobe. Zakaj se socialno čuteča in do okolja prijazna politika ne bi mogla zavzemati tudi za spoštovanje življenja in za ohranitev edinstvene družbene vloge

tradicionalne družine in zakaj se, narobe, spoštovanje življenja in tradicionalne družine ne bi moglo povezovati z miroljubno, socialno čutečo in do okolja prijazno politiko, je nesmisel, ki bode v oči in katoličane, ki želijo biti dosledno zvesti svojemu nauku, postavlja pred težko rešljive zagate.

Morda je to razlog, zaradi katerega se msgr. Crepaldi zavzema za povratek k samostojnemu in enotnemu političnemu nastopanju katoličanov. O tem so mnenja seveda lahko različna. Način nastopanja v političnem življenju je namreč stvar avtonomne presoje katoliških laikov samih. Niti ni rečeno, da bi »katoliška« stranka uspešno branila tradicionalne moralne vrednote. Ostaja pa dejstvo, da so vprašanja, ki jih s kategoričnostjo, katere morda nismo več vajeni, odpira knjiga msgr. Crepaldija, realna in nagovarjajo naše vesti, zlasti tistih, ki nosimo breme družbene in politične odgovornosti.

Bojan Pavletič

Zakaj?

*Zakaj si odložil motiko, moj ded?
Zakaj si izpregel, ded, vola rogača,
popotno bisago na rame nalòžil,
pogasil ognjišče in krenil v svet?*

*Saj bil si še mlad in krepak kakor hrast
in strah te bilo ni ne dela, ne truda,
pa pustil si njive in trate in polje
ter krenil v mesto, v čarobno past.*

*Sinove v tujo vsadil si prst,
ki dedov več njihovih ni bila gruda,
domače za njih je postalo okolje,
čeprav to bilo ni: ime mu je – Trst.*

*Iz rodne tujine v istrsko vas
po dolgih sto letih tvoj vnuk se spet vrača,
da našel bi svojo v njej dedovino,
svoj dom, korenine, besedo in čas.*

*A našel ni doma, besed, korenin,
le veter tam piha v prazno zidino,
iz nje se ne čuje beseda domača.
In zdaj ve: v njej ni več vnuk in ne sin.*

V tej številki objavljamo tri pesmi iz zapuščine Bojana Pavletiča. Prinesel jih je v naše uredništvo nekaj mesecev pred svojo smrtjo, "naj z njimi naredimo, kar hočemo". Objavljamo jih v mesecu spomina na naše rajne.

Andrej Rijavec

Notranja meja

Novela priporočena na 38. literarnem natečaju Mladike

Sonce je cefralo jutranjo meglo in s travnikov je dišala rosa. Razvlečena kolona škornjev, konjskih in muljih kopit ter okovanih koles je na široki cesti sredi ničesar vztrajala v ritmu, ki jo je vso noč držal pokonci. Hrzanje ulakotene in izčrpane živine je bil edini omembe vreden hrup, saj so zadnji oklepniki že pred dnevi odpeljali proti kaotičnemu Trstu, molk pa edina govorica na ustnicah uvelih starcev in fantov v prevelikih uniformah. Govorica, ki je razhajkano armado v teh odločilnih trenutkih, ko so šivi enovitosti vidno slabeli, povezovala, saj smo jo razumeli tako Nemci in Avstrijci kot Italijani, Turkmenci, Hrvatje in Slovenci. Dobro se spomnim, da sem se je tistega dne tudi sam oprijel, namesto da bi iz ust starega von Hösslina raztrosil med svoje bolečo, a pričakovano notico, da je motorizirani ponos 97. armadnega korpusa našel prvega maja svoj poslednji mir v zaledju Trsta. Le dan preden je mestu po dolgi agoniji dokončno pošla sapa in je utonilo v nezadržni rdeči plimi ter zgolj leto po tem, ko je začasno prešlo pod moje poveljstvo.

Pa pustimo zdaj Trst, bi najraje odsalutiral, vedoč, kako naglo in nepovratno so mi takrat začele stvari polzeti iz rok. Naj bo tam, kjer so se mu še do nedavnega postavljali po robu Trieste, Tergest in Triest. To poglavje je bilo za nas zapečateno. Napočil je čas, da naglo zapustimo varno zavetje Kvarnerja in visoko nad Reko izsilimo odrešilni epilog. In tako se je še istega dne pred nami odprla Rupa, kar je pomenilo, da je za njo še zadnje, bržkone najožje grlo na poti proti rodni Bavarski, Tirolski, Gornje Štajerski in Koroški. Gladko nas je vas spustila vase in strah je popustil, saj so bile oči edino orožje, ki so ga ljudje uperili v nas. Z zadoščenjem so se pasli nad našo brezupnostjo in brezvoljnostjo, naše razdejanje jih je predramilo iz krča ustrahovanosti. In ko je rjasto in opotekavo kolesje nekdanj nepremagljive armade pustilo Rupo za seboj, smo še dolgo marširali sklonjenih glav. Pa ne zato, ker bi se sramovali lastnega ponižanja, temveč zaradi spoznanja, da smo pogoreli od ognja, ki smo ga v teh krajih pravzaprav sami zanetili. "Zob za zob, oko za

oko," se je glasil deveti štabni ukaz generala Ludvika Küblerja, s katerim je proti sovražniku in domačemu življu uzakonil brezkompromisno taktiko bojevanja. Rezultat? Ludvik je ostal brez očesa, marsikdo brez glave. Mi, ki smo jo k sreči odnesli, pa smo jo dvignili šele takrat, ko se je na obzorju odprl nov pogled.

Klobuk. Še danes ga vidim. Gosto poraščeni osamelec se je grbasto dvigal na dosegu roke. Če si s pogledom drsel naprej po ostrem obzorju, si v daljavi zaslutil nepremagljivi Nanos. Če si pogled spustil, ti je zaprla pot Villa del Nevoso ali Bisterc, kot ji pravijo domačini. Še zadnja postaja pred mejo s tesno zapahnjene vrati. Upanje na dom, rodno grudo in nov začetek je ponovno kazalo znake življenja.

»Schulze! Schulze Karl! Schulze Karl!«

Z mejo se je vračala prastara ločnica med tujim in tvojim, med resnico in krivico, med preživetjem in izbrisanostjo. Že dolgo ni bila tako nestanovitna kot v tistih usodnih šestih letih. Pet let se je bliskovito napenjala in pobirala svoj krvni davek. Šesto leto pa nenadni preobrat, ki jo je dokončno spodnesel in silovito potegnul vase. Nezadržno, nepreklicno, nepovratno.

»Karl Schulze! Gospodine Karl Schulze! Gospodine Karl Shulze!«

Zgoščena kolona lakaste pločevine z nemškimi, italijanskimi, slovenskimi, hrvaškimi in nizozemskimi registrskimi tablicami se pomika po polžje kot v začetku maja 1945 in moj pogled spokojno tone v njej. Ponavljanje mojega imena postaja vse bolj nerвозno, zato zajame avtobus nemir, ki me prisili, da izplavam iz otopelosti. Na veliko olajšanje vseh dvignem roko in se oglasim: »Tukaj!«

Policist v sivomodri uniformi s rdeče-belo šahovnico je na vhodu klimatiziranega mercedesovega avtobusa letnika 2005 že zdavnaj izgubil potrpljenje. Še nekaj pripomni, nejevoljno zamahne z roko, pomoli šoferju moj potni list in naglo izstopi. Hidravlična vrata se neslišno zaprejo in hermetična notranjost zabrni. Zaradi klime v polnem teku, pa tudi zaradi izrečenih besed, v katerih se mešajo ob-

čutki zadovoljstva in jeze. Po razvlečenem mejnem ceremonialu avtobus naposled spelje in se ponovno zlije z nepregledno reko avtomobilov.

»Kaj je s tabo, Karl?« me kolega Ervin okrcne in nadaljuje, vedoč, da odgovora na zastavljeno vprašanje ne bo: »Zakaj vedno tak cirkus prav na tem mejnem prehodu?« Pač eno v nizu vprašanj, na katera je na naših penzionističnih odpravah z veseljem odgovarjala moja Klara, Bog ji daj večni pokoj. S pravo mero domišljije in ženske intuicije je znala v odgovor naplesti zelo verjetne anekdote o moji polkovniški službi v diviziji gorskih lovcev. Res, moja žena je bila mojstrica. Zlahka me je potegnila iz zadrege, pa še čas nam je med mučnim avtobusnim vijuganjem po Jadranu hitreje tekkel.

Ervin me gleda, jaz pa samo skomignem z rame-ni, ko lezemo skozi zadnji mejni prehod na poti v domovino. Še ta nas motri z enim samim očesom, saj ni na naslednji kontrolni točki nikogar, da bi nas zaustavil in preveril dokumente. Ervin vestno pospravi potni list in modro poudari, da bodo prihodnje leto zapornice dvignjene na obeh straneh. Kajti mej ni več, padle so, in vsi bomo kot bratje živeli v eni sami, skupni državi. Ja, tudi to rad modro poudari Ervin. Večkrat, ker dobro ve, da se bom razprav o mejah in združevanju držav otepal kot jutranje oko poletnega sonca. Ko si nato nenadoma zaželim postanka v Ilirski Bistrici, ki ji v vseh teh letih skupnih letovanj nismo namenili niti minute pozornosti, je presenečenje še toliko večje. Možakar končno obmolkne, a še to v svetem prepričanju, da je globokoumnost naposled obrodila sadove. Češ da sem slednjč le dojel, nevernik, da se sedaj, ko meje padajo kot za stavo, odpira pred nami povsem drugačen, izčiščen prostor, ki se naglo polni z novim zgodovinskim spominom.

Seveda molčim. Meja je meja. Tudi če ji polomiš zapornice, je nikdar ne izbrišeš. Še vedno se sprašujem, od kod vse to neoprijemljivo nelagodje, ki ga čutim že od nekdanj. Nemara je prav neoprijemljivost razlog, da sem temu zvestemu spremljevalcu želel dati prepoznavnejše poteze. Na nelagodje sem zato še najraje gledal kot na nedostopen in skeleč spomin, ki pušča globoke ureze. Če želiš rano vsaj za silo zaceliti in odplakniti bolečino, moraš spomin najprej priklicati. In prav s tem se danes nameravam spopasti v Villi del Nevoso, potem ko se avtobus utrujeno zasidra na velikem parkirišču pred polpraznim nakupovalnim centrom in se z nogami končno dotaknem razgretega asfalta.

Na kolektivnem pohodu po zaspanem tranzitnem mestecu me komaj kaj spominja na čase izpred več

kot šestdesetih let. Mogočnih, a obubožanih kmečkih poslopij, iz katerih je prihajal tulež izstradane živine, ni več. Še vedno pa stoji stara krčma, takrat začasni dom vojakov z rdečo zvezdo, in nekdanja italijanska ambulanta, zadnje pribežališče tisočih vojnih ujetnikov, ki so upali na povratek domov. Sedaj so to komaj prepoznavne slutnje, saj jih prekrivajo novodobne večstanovanjske gradnje, ocvetličene družinske hiše in bolj ali manj učinkovita mestna infrastruktura, preplavljena z motno reko sezonskih turistov.

Dobronamerna ekskurzija se hitro izpoje in za našo utečeno penzionistično posadko se dopoldan konča v turistični kmetiji na robu mesta. Pokušina se prijetno razvleče in na vrhuncu razlije v razposajen pogovor s preklastim gospodarjem in glavnim natakarkjem. Fantu teče nemščina kot vino, ki ga spretno toči, ne da bi šla v nemar ena sama kapljica. Vesele urice se neopazno natekajo, razpoloženje postaja vse bolj lagodno. Ko presahnejo še zadnji kančki pozornosti, odložim nedotaknjen kozarec vina in se izmuznem.

Za mano razglašen starčevski krohot, pred mano pa po vseh teh letih Klobuk z božajočo tišino in z živo slutnjo tiste moje meje. Z močjo svojih osmih križev in brez železnega, ki še danes rjavi na tukajšnjih brezpotjih, pridno zagrizem v strmo reber ter iz visoke košenice in nizkega grmičevja prestopim v gozd z gosto podrastjo. Diši, po pomladnem dežju in svežih spominih.

Visoko nad krošnjami neslišno letalo vleče bel pramen. V daljavi zarenčijo motorne žage in povrnejo občutek oddaljenega, skoraj pozabljenega bojišča. Težko drevo se sesede in tanko vejevje poklja pod nogami. Pot se začinja viti in postaja vse bolj pritajena, moj korak vse težji. Kot bi ponovno vlekel breme petstotih zelenih kameradov, ki sem jim tistega dne večje utiral pot navkreber. Ko je z vrha Klobuka zagrmelo in se je v neposredni bližini razfrcalo smrtonosno jekleničje, smo brž skrenili na položnejšo pot. To ni bilo le prebijanje obroča ali strateško učvrščevanje linij, temveč boj za preživetje brez taktiziranja, zato sem bil tem golobradcem prisiljen zaupati. Nenazadnje tudi zavoljo odprtih ran, razmetanih trupel in odtrganih rok! Nikoli jih ne bom pozabil. Štiristo mladcev, ki jim je v grozi obraz trdel v kost, je hromilo moj korak. Kakor ga je tudi pok granate. Po vsaki detonaciji je minila cela večnost, odkar sem ostal sam, potem ko so se vsi potuhnil. Enih nisem mogel priklicati nikdar več, drugi so zbežali. In ne zamerim jim. Kot ne svojemu koraku, ki naredi pri teh letih, kar pač pri

najboljši volji zmore in zna. Pelje svoje težke more kot svoje fante k meji na vrh rebri.

Pomladansko sonce začne ugašati in v daljavi slišim odmev svojega imena. Že spet. Ne pustim se zмести, ampak se podvizam in brez oklevanja spustim v odgovor že davno pozabljen krik, bojni krik: »Skupina, naprej!« Spomnim se, da je bil takrat navzkrižni ogenj s Klobuka in sosednje vzpetine tako silovit, da je skupino Hoffmann s prek sto izstradanimi rekruti in nekaj neuporabnimi rezervisti dokončno izbrisalo z vojaških kart. Ostali smo sami. V šoku, vendar polni vneme do življenja. Z bliskovito akcijo nam je uspelo prebiti tanek obroč in se izriniti iz prerešetanega gozda. Od Šembij nas je ločevala samo še široka ravnica. In trije tanki z rdečo petokrako. Vztrajno so gomazeli v naši smeri in se nam prostodušno nastavljali z visoko dvignjenimi cevmi in potuhnjenim pehotnim spremstvom. Smešno, zadostovalo je le nekaj pancerja, da smo jih onesposobili in pešake pognali v beg. Široko odprto ravan je bilo potrebno samo še prestopiti in narediti zadnji, mejni korak, kar pa je v zadnjem trenutku preprečil štabni ukaz. Kübler in von Hösslin sta navivno pristala na kapitulacijo vseh enot 97. armadnega korpusa. Vključno z mojim, razredčenim in z vseh vetrov zbobnanim regimentom. In tako smo ostali tu, na tej nesrečni strani. Eni smo ji poklonili deset let trdega dela, drugi pa kar svoje kosti.

Sedaj, ko se ognjena krogla spušča, so Šembije ponovno na dosegu. A tam ni več treh gorečih ruskih tankov, ampak klimatizirani mercedesov avtobus letnika 2005. Očem malega mesta pač ne moreš kar tako ubežati in tovarišija me je pravočasno izsledila. Naredim še zadnji premik in se izmučen dokopljem do svojega mesta ob Ervinu.

Avtobus odvijuga po poteh, po katerih se nam nekoč ni uspelo vrniti domov. Dan se objema z nočjo. V škrlatni daljavi ostajajo obrisi Nanosa in današnje spoznanje, da je bil naš cilj ne le nedostopen, ampak ga sploh ni bilo. Domovina se je v davnih majskih dneh dobesedno sesedla vase. Fantom iz Gornje Štajerske in Koroške že sredi aprila, ko je Rdeča armada pogoltnila Dunaj, fantom iz severnejših dežel pa le nekoliko kasneje. Te meje zato sedmega maja nismo mogli prestopiti. Preprosto zato ne, ker je ni bilo več. Lastni očitki, da dokončno odrešilno dejanje ni bilo storjeno, so torej povsem neupravičeni. A kdo bi si takrat to upal priznati?

Zaprem oči in v vsej brezmejnosti nove Evrope mirno počakam na vrnitev domov.

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je v preteklem marcu na Švedskem umrl inženir Boris Jericijo, velik domoljub, po vojni neutrudni prevajalec slovenske literature v švedščino, ki je bil rojen v Trstu ...
- da se je slovenska Cerkev odločila, da bo telesne ostanke blaženega Alojzija Grozdeteta s pokopališča v Šentrupertu prenesla na Zaplaz, največjo romarsko cerkev novomeške škofije (deset kilometrov od Trebnjega) ...
- da je bil pred časom v starodavnem cistercijanskem samostanu v Stični na Dolenjskem odprt muzej slovenskega krščanstva in da je ta nova kulturna ustanova zelo obiskovana ...
- da je ideja za ustanovitev Kominforma – v bistvu nadaljevanja predvojne Kominterne, ki je bila med vojno razpuščena – dal Stalinu Tito, ki je tudi na ustanovni sestank na Poljskem leta 1947 poslal Kardelja in Džilasa ...
- da je v počastitev petdesetletnice mašništva dr. Franca Rodeta izšla knjiga njegovih mladostnih skladb *Laudemus Dominum*, s čimer se je slovenski kardinal izkazal tudi kot skladatelj ...
- da je znani slovenski kulturni delavec iz časa razsvetljenstva Jurij Japelj (1744–1807), šolski nadzornik, organizator novega prevoda Svetega pisma, soustanovitelj Akademije operosorum v Ljubljani, član Cojzovega krožka z Linhartom in Vodnikom, dobil tik pred smrtjo dekret za tržaškega škofa ...
- da ljubljanska revija »Mladina«, sicer znana po svoji proticerkvenosti, rada napada tudi novega ljubljanskega nadškofa dr. Stresa ...
- da bo prihodnje leto 100-letnica rojstva Jožeta Peterlina, nepozabnega pobudnika kulturnih ustanov, ki še danes živijo (Mladika, Draga, Radijski oder) ...
- da si je letošnjo prvo predstavo Slovenskega stalnega gledališča Zlati zmaj v Centru L. Bratuž v Gorici ogledalo 38 oseb ...

Stanka Devjak

Pesmi

Prva nagrada za poezijo na 38. literarnem natečaju revije Mladika

Zavetrja pred maestrali

Pridi,
stopi mednje,
ki jih ne moreš
prešteti.

Slišiš,
davnine šelestijo
v njihovih krošnjah,
ki se
med skovikanjem
sove
dotikajo
pravljčnih zvezd.

Samo slutiš
lahko,
kaj vse
so videle
v teku nešteti
minulih jeseni.

Ko bi mogle
spregovoriti,
bi čuječi
pod njimi
okameneli
ob poslušanju
njihovih zgodb:

nekateri objokani,
drugi z nasmeškom.
In ko bi se
na koncu
iztekla
zadnja
pripoved,
jim ne bi nihče
verjel.

Zato bodo znova
slekle olesenelo
skorjo
z gladkih debel,
ko bo privršal
maestral
in z odvrženim
lubjem
zagnile
tvoje in moje
sanje,

da za hip
zažarijo oglja
na ognjišču
starega kovača
z meseca.

Potem
bo ponovno
vse tiho,
otožno
in osamelo
tam,
kjer se vrsté
provansalski
drevoredi.

Torej pridi,
pridi sedaj
in stopi
v drevorede,
še preden
se prično
v vetru razodevat
njihova
debla,

kajti one
ne bodo nikomur
povedale,
kar sva sanjala
tam,
pod njihovimi
mogočnimi krošnjami.

Slutnje

Spletična drevoredov
na rosnih,
jutranjih,
livadah,
ne odidi odtod,
izpod
razkošja
njihovih
krošenj,
kajti, če boš odšla,
ne bo jokal
ključar,
ki kmalu
ne bo več
odpiral
železnih
vrat
na portalu,
ne bo jokal
kočijaž,
ko bo s kočijo
zapeljal
čez
kamniti
prag,
ne kraljeviča
na prestolih
iz afriškega
lesa,
nihče,
niti ti sama,
še jaz
ne bom zmogla,
ker ne bom izvedela
za uro
slovesa,
toda one,
one
bodo zajokale,
zahlipale,
zaječale,
one bodo še zadnjič
završale,

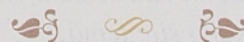
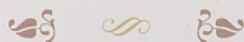
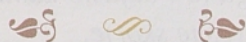
ko jih boš vendarle
morala
zapustiti,
stoletne sirote,
kajti takrat,
ko bodo za teboj
gromko
odjeknile
kovane
duri,
se bodo prsti
drvosekov
narahlo sprehodili
po rezilih
sekir,
preden
jih zasadijo
v njihova
ogromna
debla.

* * *

In ko boš
naposled
že odhajala,
za hip še
postoj,
postoj
in
ozri se
poslednjič,
jih vidiš,
tam,
razoglave
in
gole,
hité
za teboj,
saj niso hotele
ostati
brez tebe,

* * *

brez tebe,
bela spletična
zelenih
temin.

Medena jutra

Zreva v naročje
jutranjih barv
na krošnjah
starodavnih dreves,
tam, kjer bi nama
kos kruha z medom
zavidal celo
mojster Monet.

Ko prišepneva
modrima platanama,
da sivkina strd
nikjer drugje ne diši
tako opojno
kakor tukaj, v hladu
njihnih zelenih
neder,

naju nikar ne vprašajte,
ali sva jima razkrila tudi to,
kako sedaj veva,
kje lahko ubožec
stopi
v senco
kraljeviča.

Onkraj

*Na Villeneuve-lès-Avignon
se moraš povzpeti,
če želiš občudovati
nebo nad mestom ob Roni.*

*Od tam
je pogled nanj
v sončnem zatonu
najlepši.*

*Še górkeje žare
uhojeni tlakovci
tukaj, v dvorani.*

*Prostrana je
in do stropa
v freskah:*

*Mojster
ni skoparil z odenki
karmína, kóbalta
in zlate.*

*Poslikal je vso,
od vrha do tal,
skrivnostno zamolklo.*

*Če bi rad še sam videl,
kako sije temá,
izpod obokov srcá,
nikar ne stopi vanj,*

*saj veš,
da je večerno nebo
nad Avignonom
najbolj žarno,*

*ko zreš
nanj
onkraj mostu.*

Drevo in ptica

*Slišiš ptico,
támle, pri Sikstu,
kjer so suhe trave
že nizke.*

*Ko na borovce
zlagoma lega večer,
se v njihovih krošnjah oglasi
njena pesem.*

*Ali jo slišiš,
drobno ptico,
ki z oglenimi očesci zre
vzhajajoči mesec.*

*Še hip
in noč bo zagrníla
črno deblo
skrotovičenega drevesa.*

*Njegovo ndrje
so davno tega
izdoblili plameni
in ga, ubožca,

pustili samega
pri kapelici svetega Siksta,
odetega le v sajasto kamižólo
iz drevesne skorje.*

*Toda ranjeni mandelj,
jutro za jutrom
z raskavega suknjiča,
hvaležno posreba kapljice rose,

da lahko ob polni luni
znova prisluhne
slavčevi pesmi
v krošnjah borovcev.*

L'Abbaye Notre-Dame de Sénanque

Uzreš jo,
ko je sonce
že nizko
na sivkinem polju
in se žito
med travami
nežno srebrí.

Senca že lega
na skrílavce
in počasi
počasi
ugaša lesket
z lic
mahovitih
klesáncev.

Tedaj izmakneš
droban snop
poslednjih
žarkov
s tihote
spokojnih
zidov.

Zanjo,
ki te v duhu
spremlja
na tvojih
samotnih
poteh

in te
objame,
ko slednjič
prestopiš
njen prag,

četudi
od ondod
prineseš en sam
samcat
žametni
klas
z žitnega
polja.

Poldánja pripeka

Beli konji
se pasejo
na raváni,
pod hribom,

a ne sodijo
k belim
menihom,

kajti njihovi
v skalo
vklesani
grobovi
so zdavnaj

polni
deževnice

in zares,
ne vem,
kdo zdaj
zaliva
samostanske
vrtove,

toda
odmev
njihovih
zórnic
je nekdej
dolgo
dolgo
izginjal
izpod
obokov,

saj tudi en
sam
osameli
glas
napolni
praznino
vse cerkve.

In čeravno
je davno,
odkar so
od tod
vsi že odšli,

pa nemara
pravkar
zrejo
kdove od kod,

kako se
zelena raván
v opoldánski
vročici
béli
od konjev.

Tomaž Simčič

Knjiga o poljskem papežu Karolu Wojtyli

Ko so se letos na pomlad v časopisju pojavila ugibanja o upočasnitvi postopka za beatifikacijo Božjega služabnika, častiljivega Karola Wojtyły, papeža Janeza Pavla II., je bilo med domnevnimi razlogi zanjo navedeno tudi njegovo večdesetletno prijateljevanje z družino Póltawski, točneje z Wando Wojtasik por. Póltawski, bivšo interniranko v nacističnem koncentracijskem taborišču Buchenwald, kasneje pa ženo in materjo, zdravnico in psihiatrinjo, predavateljico na Papeški akademiji v Krakowu ter na Lateranski univerzi v Rimu, članico Papeške akademije Pro vita. Ne zato, ker bi v tem prijateljstvu cerkveno sodišče odkrilo kaj spornega, ampak ker naj bi tozadevna obilna dokumentacija od preučevalcev zahtevala veliko zamudnega dela.

O svoji duhovni poti, ki se je v veliki meri napajala pri duhovnem voditelju in iskrenem prijatelju Karolu Wojtyli, je Wanda Póltawska, v prepričanju da »imajo ljudje pravico spoznati svoje svetnike«, leta 2009 objavila zajetno knjigo z naslovom *Beskidzkie rekolekcje, Dzieje przjaźni księdza Wojtyły z rodziną Póltawskich*, ki je v italijanskem prevodu pri založbi San Paolo izšla letos z nekoliko prilagojenim naslovom *Diario di un'amicizia, La famiglia Póltawski e Karol Wojtyła*. Gre za knjigo, ki vsebuje avtoričine spomine, pričevanja, pisma »brata« Karola »sestri« Wandi, predvsem pa avtoričine meditacije, rojene iz njenega globokega duhovnega dialoga z »bratom«. V nekem smislu je to, kot nakazuje njen izvorni naslov, res knjiga o Beskidski duhovni izkušnji, namreč izkušnji, rojeni iz dolgoletnih skupnih poletnih pohodov po gozdovih in hribih Beskidov, zahodnokarpatskega pogorja na jugovzhodu Poljske, kjer je družina Póltawski dolga leta pod šotori preživljala poletne počitnice v družbi duhovnika, kasneje škofa in kardinala Karola Wojtyły. To so bili namreč pohodi in taborjenja, nabiti z molitvijo in duhovnostjo, teološkim in filozofskim razmišljanjem, ob-

hajanjem evharistije ter iskrenim in ponižnim občudovanjem naravnih lepot, gozdov, reke Wislok, iger luči in senc, sonca in dežja ...

Gre za izjemno besedilo, besedilo o izjemnem duhovnem prijateljstvu med žensko in moškim, kakor sta izjemna oba njena protagonista, ne le Karol Wojtyła, ampak tudi avtorica, še živeča Wanda Póltawska, kateri je velika življenjska moč omogočila, da je ne le preživela koncentracijsko taborišče, ampak tudi premagala posledice dolgoletnega trpljenja ter zdravniških eksperimentov, katerim je bila v taborišču podvržena. Kasneje je premagala tudi hudo bolezen: svojo nenadno ozdravitev od raka Póltawska pripisuje Patru Piju, in sicer po posredovanju tedanjega krakowskega nadškofa Wojtyły.

Prijateljstvo, ki ga je na univerzi sklenila s Karolom Wojtylo, je trajalo vse do njegove smrti. Med tem časom se je poročila, imela štiri otroke, postala znana zdravnica in psihiatrinja, izvedenka za pastoralo zakoncev in družine. Niti izvolitev Karola Wojtyły za Petrovega naslednika ni prekinila tradicije skupnega počitnikovanja, le da je Beskidske gozdove zamenjala rezidenca v Castel Gandolfu. Wanda Póltawska je bila v ožjem krogu ljudi, ki so Janezu Pavlu II. stali ob strani tudi zadnje mesece njegovega življenja.

Seveda so zapisi Wande Póltawske pomembni predvsem zato, ker omogočajo boljše in celovitejše razumevanje osebnosti Karola Wojtyły. Iz njih je razvidna Wojtyłova močna, a obenem čuteča narava, ki so jo odlikovale polnokrvnost, sproščenost v medosebnih odnosih, sposobnost poslušanja, spoštovanje sogovornika, posebna pozornost do ženskega sveta. Tu vidimo, da se njegov pogled na ljubezen med moškim in žensko, ki ga je ubesedil v številnih razpravah in knjigah, kasneje pa tudi v svoji učiteljski vlogi vrhovnega pastirja katoliške Cerkve, ni rodil iz kake katoliške zakompleksiranosti ali celo ženomrzništva, ampak iz polne in

svobodne življenjske izkušnje, v kateri je prav človeška in duhovna bližina z Wando Póltawsko najbrž odigrala pomembno, če ne celo odločilno vlogo.

Nadaljnja značilnost osebnosti Karola Wojtyły, kakor izhaja iz duhovnih zapisov Wande Póltawske, je njegova navezanost na Poljsko, njegovo domotožje, hrepenenje po Beskidskih gozdovih, sredi katerih je preživel najbrž najlepše trenutke svojega duhovniškega življenja in ki jih je kasneje mogel podoživljati le preko opisov, ki mu jih je v Rim redno pošiljala Wanda Póltawska. Zadnja knjiga, ki mu jo je na njegovo željo Wanda prebirala ob smrtni postelji, je bila knjiga o razmerah na Poljskem. Slovenskega bralca ne more pustiti neprizadetega podatek, da si je za počitnice leta 2002 Janez Pavel II. zaželel prebrati kako delo poljske pisateljice Zofije Kossak-Szczucke in da ga je pri tem še posebej prevzela povest o boju za poljsko identiteto v Šleziji, katere junak je starejši poljski duhovnik, ki so ga oblasti zaprle, ker je govoril poljsko in je otroke učil po poljsko ...

Sploh pa zazna bralec, zlasti v prvem, bolj avtobiografskem delu knjige, določene sorodnosti med povojno izkušnjo katolištva na Poljskem in ono na Slovenskem. Seveda je to podobnost pogojevala skupna usoda zatiranja ali vsaj oviranja pod komunističnimi oblastmi. Vendar o tem vidiku knjiga komaj spregovori. Beseda »komunizem« je v njej navzoča enkrat ali dvakrat, kar zgovorno demantira večkrat slišano trditev, da je kasnejši poljski papež zrasel iz nekakšne antikomunistične obsedenosti. »Realni socializem« je v knjigi Wande Póltawske navzoč bolj posredno, namreč v tem, ko bralcu pričara, kako so poljski katoličani kot živo občestvo - duhovniki, škofje in laiki skupaj - v brk oblastem ohranjali živo navzočnost katoliške duhovnosti in kulture in medosebnih odnosov v skupinah, v cerkvah, na teološki fakulteti. Skratka, to kar Póltawskin opis dogajanja na Poljskem tako spominja na katoliško Slovenijo pred padcem komunizma, je posebno ozračje občestvene povezanosti, bližina ljudskemu čutenju, zatekanje v naravo, skromne razmere in skromna sredstva, moralna moč, ki jo zatiralec nehote priznava zatirancu.

Zadnja tretjina knjige Wande Póltawske je nekakšna himnična hvalnica Beskidskih gozdov kot svetega okolja, v katerem je zorela Wojtyłova poklicanost za pastirja vesoljnega

katolištva. Kljub temu, da se nekateri sicer tenkočutni opisi naravnih lepot včasih ponavljajo, bralca ne utrujajo, ampak nasprotno do zadnje strani obsežne knjige pritegujejo njegovo pozornost, tako da si na koncu še sam zaželi, da bi kdaj okusil lepoto tistega jugovzhodnega kotička poljske zemlje.

Bojan Pavletič

Nona Nina

*Prav v začetku se spomina
v detinstvu, rosni letih,
ki prekriva jih davnina,
tam nekje mi kakor v megli
prikazuje nona Nina:
dolgo krilo, vsa obleka
ena sama črnina,
v papuce je obuta
a na glavi srebrnina
sivih las v kito spetih.
Moja dobra nona Nina
je garala vse življenje
kakor delovna živina,
ni ustrašila je zima
in poletna ne vročina,
vsak dan njivo je kopala
in ko padla je mračina
vsa po zemlji je dišala.
Vsak večer je legla kasno,
vsako jutro rano vstala,
vedno tiho, nikdar glasno,
morda ni nikoli spala
ne počivanja poznala.
In potem nekoč je legla
v pósteljo kar brez razloga,
prosila za milost Boga,
vse je zemeljsko izpregla.
Zdaj se le še iz spomina
vrača k meni nona Nina.*

Peter Merkù

Moje življenje v Nemčiji

XXII. Tehnika in socializem

Projekt Križevany-Levice-Vojani-Győr, v katerega sem investiral nemalo truda, je leta 1971 postal aktualen, kot mi je sporočil kolega Helmut Müller iz oddelka za Vzhodno Evropo. Slovaki so želeli imeti skupni obisk zaščitnih in komunikacijskih tehnikov, zato da bi razjasnili zadnje podrobnosti in odločili, kaj bo potrebno storiti. Bilo je junija meseca, ko so dnevi dolgi in topli. Zato sva se zmenila, da odpotujeva že v nedeljo in se voziva z ekspresnim vlakom Richard Strauß najprej do Dunaja in greva na obisk k Erichu Körnerju na njegovo posestvo Pri klapotcu v dunajskem predmestju Nußdorf. Tako je tudi bilo: v hotelu sva oddala prtljago ter se sestala z Erichom, ki je bil sin nekdanje prijateljice moje mame, in njegovo sestro, ki sta nas popeljala na prisojno stran Donave, kjer se dviga grič Nußberg. Pred prikupno lopo za orodje in v senci nekaj sadnih dreves smo prebili nekaj uric ob kozarcu domačega vina ter v prijetnem klepetu uživali lepi razgled in komaj nabrane sladke češnje.

Naslednjega jutra so se nama v hotelu pridružili kolegi iz Siemensove družbe na Dunaju, specialisti za telekomunikacijo na visokovoltnih napeljavah. Sporazumeli smo se o skupni strategiji do kupca ter se odpeljali z dvema avtomobiloma do avstrijsko-češko-slovaške meje v Neuhofu / Petržalki, kjer sem doživel pikolovsko mejno kontrolo na cesti, kakršna je takrat veljala ob prehodu iz kapitalističnega v socialistični svet. Po dolgem čakanju smo smeli končno naprej po mogočnem mostu čez Donavo direktno do stranke, kjer nas je ducat ljudi že nestrpno čakalo: zaradi kontrole na meji, ki je bila vedno časovna neznanka, smo bili v zamudi.

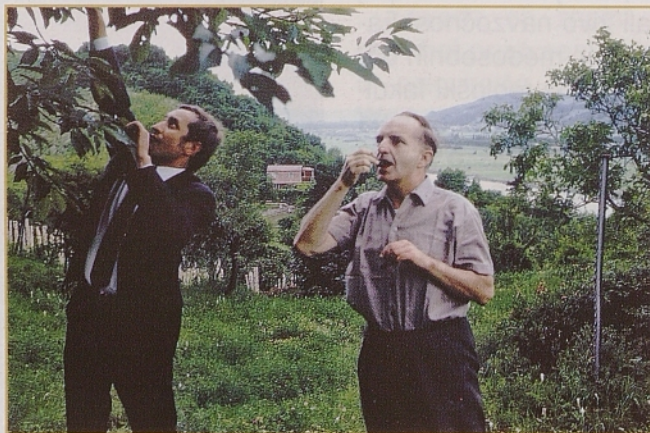
Konferenčna dvorana je vizitka vsakega podjetja. Prvi vtis je bil tu porazen. Polovični prostor je služil kot ropotarnica, kjer so se kopicili polomljeni sto-

li, razne posode, steklo, cunje in drugo. Strokovno pa je diskusija stekla in bila plodna. Tudi stanje stranišča izdaja, s kom imaš opravka. Bilo je v spodnjem nadstropju, kjer me je čakalo drugo razočaranje. Električne luči ni bilo, ker je manjkala žarnica. Nekoliko svetlobe je prihajalo s hodnika skozi okence v zgornjem delu ozkih vrat, v katerem je manjkalo steklo. Papirja nisem niti iskal, saj sem na potovanju vedno imel pri sebi papirnate robčke. Problem je pa bil, kako zapreti vrata brez kljuka. Vtakniti prst v luknjo, bi utegnilo biti nevarno, ker bi me kdo lahko nehote ranil. Samo pritiskajoč s prstno konico sem utegnil potegniti vrata za seboj in jih držati zaprta. Višek vsega sem pa doživel, ko sem ob povratku v konferenčno dvorano na stopniščnem presledku zagledal vitrino s fotografijami in z velikim rdečim transparentom, na katerem so hvalili dosežke socialističnega sistema.

Že smo postajali lačni, ko nam ob dveh popoldne ponudijo črno kavo brez mleka. Zdržati smo morali še do štirih, ko smo razčistili še nerešena vprašanja. Vsestransko podoživljeni projekt je zajemal električne zaščite na visokonapetnostnem vodu med Slovaško, Češko in Madžarsko. Energija je prihajala iz Sovjetske zveze preko ogromne transformatorske postaje Mukačevo v Ukrajini.

Strankin šef inženir Sladeček nas je nato povabil na večerjo v vinsko klet, a dunajski kolegi so vljudno odklonili, ker so se hoteli vrniti čim prej domov.

V prostornem lokalu, ki je nekoč pripadal samostanu, so nam po splošno veljavni navadi servirali najprej pijače – slovaško rdeče vino. Tešč kot sem bil, sem ga previdno le po malem srebal. Sedeli smo okoli velike mize: na moji levi gospod Müller, na desni gospod Novotny, na nasprotni strani inženir Sladeček. Nazdravljali

Gospod Müller in Erich zobata sveže češnje pri "Klapotcu".

smo si še in še in družba je postajala vse glasnejša in živahnejša. Končno smo dobili tudi kaj za pod zob, 'Bauernschmaus', po nemško: na žal ne prav velikem krožniku je bilo nekaj kuhanega krompirja, košček šunke in ocvrto jajce. Jaz bi bil pojedel najmanj dvojno porcijo, a ker sem bil povabljen gost, se ne bi spodobilo, da na svojo roko naročim

še kaj. Po večerji spet vino. Na mizi je bilo vedno več praznih steklenic – očitno je bila navada, da jih niso sproti odnašali. Pritožil sem se pri gospodu Müllerju, da nisem vaje toliko piti, in se mu čudil, kako on vse to zdrži. Smehljaje se me pogleda, vzame v roko kozarec, ki so mu ga pravkar spet napolnili, in ga približa ustom, ne da bi pil. Medtem ko se živahno pogovarja z menoj, pomakne kozarec navzdol in ga na pol izprazne pod klopjo.

Kot da bi ne imeli še dovolj pijače, pride na vrsto slovaški šampanjec ... in spet je treba nazdraviti. Naveličan sem šel do upravitelja pogledat, kakšno hrano ima še v ponudbi. "Nič", mi odgovori. "Niti take, kot smo jo že imeli?" "Ne." "Niti malo kruha?" "Ne." Razočaran sem se vrnil k mizi, kjer so steklenice že ovirale stike s tistimi, ki so sedeli na nasprotni strani mize. Če so bili manjše postave, jih enostavno ni bilo videti.

Slovaškega šampanjca je zmanjkalo, pa so naročili 'krimskoje šampanjskoje', da smo nadaljevali z nazdravljanjem do dvaindvajsete ure, ko so v moje veliko veselje zaprli lokal. Bili smo že na prostem, ko sem opazil, da se inženir Sladeček in upravitelj lokala prerekata, češ da deset steklenic ni bilo še plačanih. Gospod Müller se je ponudil, da jih plača on, a mu niso dovolili. Kaj kmalu pridrvi ruski džip z nekaj mladih miličnikov. Ti zgrabijo inženirja in ga dobesedno vržejo v džip kot žakelj krompirja. Z namenom, da sam posežem in plačam manjkajočo razliko, če izpustijo inženirja, se napotim k miličnikom. A nekdo

Peter in Erich pri znamenju v Nussbergu.

me z močno roko zgrabi za ovratnik suknjiča in z drugo za dno hlač ter me vleče okoli vogala v drugo ulico. Z grozečim kazalcem mi da razumeti, da moje vedenje ni bilo v redu, in mi reče, da se ne smem vtikati v njihove stvari. "Zdaj greva v hotel, kjer boste moj gost", mi še reče. Bil je gospod Novak. Mirno in dostojno, elegantno oblečena,

kot sva bila, sva šla peš do hotela, kot da bi bilo najlepše vreme, medtem ko je gosto rosilo, a za srečo hotel ni bil daleč.

Slediti sem mu moral v nočni bar. Seveda sta nama prisedli dve dami, ki pa za srečo nista sitnari-li. Gospod Novak je naročil nekaj visokoprocentnega v majhnih kupicah in nazdravil. Ves moj trud, da bi se branil, je bil zaman. Znašel sem se v kočljivi situaciji. Utrujen sem bil, ker sem bil že osemnajst ur na nogah, in od desetih zjutraj sem moral skrbno paziti na vsako besedo, ki sem jo izrekel, moral sem že pogoltniti nenavadno količino alkohola in nisem vedel, kako naj si pomagam iz zagate.

Prišel je trenutek, ko sem moral spet poiskati toaletno. Na poti iz bara sem prezrl stopnico navzdol, stopil v prazno in že sem se znašel kolikor sem dolg in

Levo: v Pragi se je krušil omet, palače je bilo treba podpreti, zato da se ne bi rušile, deževnica je kvarila pročelje hiš.

Desno: pred palačo državnega predsednika na Hradčanih.

širok na preprogi v veži hotela. Nameščenec recepcije mi je nemudoma pritekel na pomoč, mi pomagal vstati in pokazal, kam naj grem. Nato sem se zahvalil gospodu Novaku in se od njega končno poslovil, saj sem naslednje jutro moral že spet odpotovati.

Med poletom v 'zlato Praho' sva z gospodom Müllerjem komentirala dogodivščine prejšnjega dne. Prvi nauk, ki sem ga tedaj odnesel, je bil, da če potujem na Češkoslovaško v družbi, bom vedno dobil dvoposteljno sobo in bom moral spati skupaj s kolegom. Tako je tudi bilo še dolgo let.

Drugo spoznanje je pa bilo, da človek, ki je molče prisostvoval tehničnim razgovorom, je bil po vsej verjetnosti politkomisar. Ob tisti priložnosti je gospod Novak nemara imel nalogo, preštudirati mojo malenkost. Gospod Müller iz oddelka E 5 (Vzhodna Evropa) je bil že večkrat prej v Bratislavi, ker je Češkoslovaška spadala v njegovo delovno področje, zato so ga že prej observirali. Jaz sem bil takrat prvič in gotovo so vedeli, da bo to v prihodnosti tudi moje delovno področje, zato mi je gospod Novak skušal biti blizu, da bi se pogovarjala. Tudi zadržanost gospodičen v nočnem baru je kazala, da vesta, s kom imata opraviti.

Vse to je tudi razumljivo, saj nisem bil italijanski ali nemški turist ne lovec, ne prodajalec kave ali srajc. Bil sem človek, ki bo dobil točne informacije o njihovih postrojenjih za dobavo energije, kar je za vsako državo strateške važnosti.

Gospod Müller me je uvedel v tri podjetja: Kovo Praha je uvažalo industrijske aparate, Energoprojekt je projektiral nova električna postrojenja, Češke Elektrické Zavodi so odgovarjale nekako italijanskemu zavodu za električno energijo ENEL. Pri slednjem sem imel za sogovornika inženirja Valhalla, izvedenca v moji stroki. Pogovor z njim je učinkoval name kot kisik. Ime je starega germanskega izvora, morda je študiral na nekdanji nemški univerzi v Pragi, saj je govoril boljše on nemško kot jaz.

Stroko pa je tako obvladal, da bi se iz njegovega poznavanja naših aparatov lahko marsikaj od njega naučil.

Prago kot tako sem si utegnil le bežno ogledati, ker sva se že naslednjega dne vrnila z letalom v Erlangen. Tudi fotografiral sem komaj kaj, v Bratislavi pa sploh ne, ker v mestu blizu meje ni bilo priporočljivo (saj je bilo prepovedano).

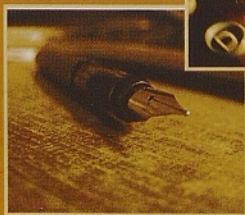
Literarni natečaj "MLADIKE" 2010

1. Revija Mladika razpisuje XXXIX. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

2. Na razpolago so sledeče nagrade:

PROZA		PESMI	
prva nagrada	400 €	prva nagrada	200 €
druga nagrada	300 €	druga nagrada	150 €
tretja nagrada	250 €	tretja nagrada	100 €

3. Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 1. DECEMBRA 2010. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z is-

tim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani (oziroma 30.000 znakov), ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset). Tekste lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: redakcija@mladika.com.

4. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: pisateljica Vilma Purič, prevajalka prof. Diomira Fabjan - Bajc, pisateljica Evelina Umek, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.

5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku – Prešernovem dnevu – na javni prireditvi in v medijih. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 2011. Objavljena bodo lahko tudi nena-
grajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

Rokopisov ne vračamo!

Primož Sturman

Manjšina onkraj šengenskih zapornic (6)

Profesor Giovanni Radossi je eden od ustanoviteljev in ravnatelj Središča za zgodovinska raziskovanja (Centro di ricerche storiche), ki od leta 1968 deluje v Rovinju. Ustanova se je na njegovo pobudo rodila v sklopu tedanjega UIIF-a – Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume (Unija Italijanov Istre in Reke), v dobrih štiridesetih letih lastnega obstoja in razvoja pa je polagoma širila svoje delovanje, prostore, knjižnico in zbirko starih zemljevidov. Prostore CRS sta oktobra 2001 skupno obiskala tedanja hrvaški in italijanski predsednik Stipe Mesić in Carlo Azeglio Ciampi. Našim bralcem, ki jih bo s tega ali onega razloga zaneslo v Rovinj, toplo priporočamo ogled CRS-a, saj je njegova zbirka knjig, dokumentov in zemljevidov res enkratna in zajema tudi območje slovenske poselitve na našem prostoru.

Giovanni Radossi se je rodil v Rovinju leta 1936, po opravljeni gimnazijski maturi pa je na zagrebški univerzi diplomiral iz italijanščine in angleščine. Na šolah s hrvaškim in italijanskim učnim jezikom v Istri je poučeval celih sedeminštirideset let. Politično se je udeleževal predvsem v mladih in deloma tudi v srednjih letih, saj je bil član Izvršnega sveta Centralnega komiteja Zveze komunistov Hrvaške in eden od vodilnih v UIIF-u. V obširnem pogovoru nam je Radossi spregovoril o nastanku in delovanju CRS, pa tudi o svojem političnem udejstvovanju. Intervju z njim smo posneli marca letos v Rovinju.

► Kdaj je nastal in kako se je razvijal CRS?

► CRS je nastal leta 1968, ki je bilo za vse prelomno. Leta 1965 sem bil komunistični mladinec, poučeval pa sem v italijanskih in hrvaških razredih. Poznal sem vso mladino, mladinska organizacija naše občine pa ni zajemala samo Rovinja, ampak tudi Žminj. Imeli smo zato tudi člane s »čistih« hrvaških krajev. Pripojitev obeh mest je bila za lase povlečena, saj je bil Žminj v preteklosti habsburško mesto, Rovinj pa je bil dolga stoletja pod Benetkami. Kmalu zatem sem postal član IS CK ZK Hrvaške, v katerem nas je sedelo trinajst. Bil sem z Vladimirjem Bakarićem, Mikom Tripalom, Savko Dabčević in ostalimi, ki se so zapisali v hrvaško zgodovino. Med vsemi sem bil edini Neslovan in Nezagrebčan. Leta 1967 je prišlo do hrvaške Deklaracije o jeziku, ki je nisem takoj razumel. Nihče od nas do tedaj ni mislil, da obstajajo razlike med hrvaščino in srbsščino, še posebno Italijani tu v Istri. Istega leta sem zbolel za pljučno jetiko in se eno leto zdravil s streptomycinom. Zaradi tega sem se oddaljil od politike. V tem času sem prišel do zamisli, da bi bilo treba ustanoviti neko središče

za raziskave, saj sem bil filatelist že od svojega desetega leta. Odločil sem se, da bom naredil nekaj za svojo manjšinsko stvarnost. Leta 1968 smo si tako zamislili, da bi ustanovili posebno komisijo. Jugoslovansko, za nas tedaj predvsem hrvaško in slovensko zgodovinopisje, po našem namreč ni dovolj upoštevalo vseh zgodovinskih dejstev.

► CRS se je ustanovil v sklopu UIIF-a, kajne? Je v tistem času slednji že sodeloval s Tržaško ljudsko univerzo?

► Da, čeprav je bilo tedaj vse skupaj še zelo sumljivo. V Jugoslavijo tedaj namreč ni bilo dovoljeno uvažati nekaterih knjig, večkrat so z njih trgali cele strani, ki so jih imeli za neprimerne. Po ustanovitvi »ad hoc« komisije se je porodila ideja o ustanovitvi inštituta, in tako so me drugi člani komisije izvolili za njegovega ravnatelja. Stvar mi je poleg moje šolske službe naložila še veliko drugega dela. Skupno sem v nekaterih obdobjih poučeval sedem predmetov, šolske knjige sem prevajal iz srbohrvaščine in iz njih ustvarjal skripta. Za opravljanje kakovostnega dela v razisko-

valnem središču je bilo treba seveda imeti dobro izobražen kader. V celotni italijanski narodni skupnosti ni bilo namreč tedaj enega samega diplomiranega zgodovinarja. Bili smo precej nori, da smo šli v ta projekt. Zato sem tri od svojih maturantov leta 1971 usmeril, da so šli študirat zgodovino. Po štirih ali petih letih smo tako imeli prve profesorje zgodovine, s pomočjo katerih smo postavljali na noge naš center.

➤ **Katere prostore ste tedaj imeli na razpolago?**

➤ Za prostor smo zaprosili Mestni rovinjski muzej, ki nam je dal na razpolago stol, polovico pisalne mize in omaro. Po dveh letih so popravili stavbo v bližini muzeja, v kateri je bilo v Napoleonovih časih sodišče. Obljubili so nam, da bomo dobili prostore, nato se obljube niso držali. Pridobil sem si ključke vrat, ki so povezovala obe stavbi in skozi ta smo nekega dopoldneva prinesli pisalno mizo, stole in knjige. Zamenjali smo ključavnico, nato sem šel na občino javit, da smo zasedli. Čeprav nismo bili v Rimu ali Parizu, je bilo tedaj tudi pri nas »moderno« zasedati. Grozili so nam z izpraznitvijo, sam pa sem jim odvrnil – čeprav to ni bilo res –, da sem o naši akciji obvestil redakcijo TV Koper, ki bo v primeru izpraznitve stvar posnela in jo predvajala javnosti. Tako so nas pustili pri miru. Poleg sobe smo zasedli tudi stranišče, v katerega smo postavili arhiv. V tej stavbi smo bili celih sedem let. Nekega dne, ko je bliskalo in grmelo, je prišla na obisk šolska družčina, zaradi prevelike obremenitve se je tedaj začel sesedati pod. V občinskih krogih je bila italijanska prisotnost vedno zaznavna – naši ljudje so bili v raznih komisijah –, zato nam je občina leta 1976 dala na razpolago prvo in drugo nadstropje stavbe, v kateri smo še danes. Popravili smo prostore, naslednje leto smo obnovili tudi pritličje, za katerega je inventar prispevala Tržaška ljudska univerza. Leta 2000 smo povišali tretje nadstropje, potem sta prišla na obisk Ciampi in Mesić.

➤ **Kaj dela CRS danes?**

➤ Njegovo delovanje lahko razdelimo na štiri področja. Prvo od teh je gotovo knjižnica, ki

premora približno sto pet tisoč naslovov. Šest desetih knjig se tiče ozemlja naše zgodovinske naselitve, torej Trsta, Istre, Reke in Dalmacije. Ostalo zaobjema področje Furlanije, Slovenije, Hrvaške, Bosne in seveda Italije. Knjige so nam sicer tudi podarili, po večini pa smo jih kupili s pomočjo Tržaške ljudske univerze. Brez njene pomoči CRS danes ne bi bil to, kar je. Treba je bilo nabaviti vse, od pisalnih strojev, stroja za fotokopiranje, knjig. Iz Trsta sem sam s svojim avtom pripeljal približno osemdeset tisoč knjig, vsakokrat sem z njimi napolnil deset ali petnajst nakupovalnih vrečk. Na posebnih formularjih, ki jih je bilo treba tedaj obvezno izpolniti na meji, sem policijskim organom izjavil, da so knjige moja last.

➤ **Poleg knjižnice deluje pri vas tudi arhiv, kajne?**

➤ Da, seveda in ta je edinstven na svetu. V njem zbiramo v originalu ali kopiji vse, kar se je dogajalo v naših krajih v štiridesetih letih prejšnjega stoletja, ko so Italijani, ki so bili do dne prej dominantno prebivalstvo, postali dominirani. Dokumenti v arhivu se tičejo tudi slovenskih in hrvaških narodnostnih vprašanj. Imamo pa tudi arhiv UIIF-a, še posebno za prvih petnajst let delovanja. Na teh dokumentih stalno delam že tri leta. Arhiv je seveda opremljen s tehnologijo za reprodukcijo, sistemom intranet, povezanih računalnikov je v njem skupno štiriindvajset.

➤ **Vaše stene pa so bogate predvsem z zemljevidi.**

➤ Da, približno petsto jih je na ogled. Najstarejši so iz šestnajstega stoletja, imamo torej tudi karte Pietra Coppa. Imamo jih še približno dva tisoč petsto. Petindevetdeset odstotkov zajema naše področje. Na fond smo zelo ponosni, saj je zelo dragocen, v hiši imamo zato posebne zaščitne sisteme, od kamer do protipožarnih naprav.

➤ **Zadnja dejavnost pa je najbrž založništvo?**

➤ Da, letno objavimo osem naslovov, in sicer publikacij, ki štejejo od petsto do šeststo strani, kar je seveda zelo obširno delo. Naše periodično glasi-

Giovanni Radossi

lo »La ricerca« (Raziskovanje) izhaja dvakrat letno in piše o kroniki našega delovanja ter o projektih, ki jih vodimo dalje. Sodelavce preko njega obveščamo o novih fondih.

► **Kako se danes financira CRS?**

► Nekaj več kot polovico sredstev priteka iz Italije, ne samo iz državne, ampak tudi iz deželne blagajne FJK. Nekaj več kot polovico druge slabe polovice prispeva Hrvaška, ostalo pa Slovenija, predvsem njuna državna urada za manjšine. Na Hrvaškem nas financira tudi Istrska županija in mestna uprava Rovinja. Trst in Koper nas ne financirata, z izjemo tedanje Illyjeve občinske uprave, ki nam je pred približno desetimi leti dala na razpolago šestdeset milijonov tedanjih lir. Tedaj je bil podžupan prijatelj Roberto Damiani.

► **Imate pa tudi stalna sodelovanja?**

► Da, seveda z Italijo, Slovenijo in Hrvaško. Največ zadoščenja nam daje sodelovanje s Slovenijo, čeprav ima z nami najmanjšo vezo, saj smo ozemeljsko na Hrvaškem, jezikovno in kulturno pa smo Italijani. Na ljubljanski univerzi so nas pred kratkim sprejeli, slovenskim študentom smo predstavili naše središče in njegovo delovanje. V kratkem bomo v slovenščino prevedli obširno delo »L'Istria nel tempo« (Istra skozi čas). Zanima nas seveda vse, kar se tiče našega ozemlja, tudi če je zgodovina igle, s katero so v Kopru nekoč šivali kravate.

► **Koliko sodelavcev imate?**

► Devetnajst nas je odvisnih delavcev, nekaj od teh je zaposlenih s polovičnim delovnim časom, od katerih je dvanajst raziskovalcev, ostali so pomožno osebje. Vsi seveda niso iz Rovinja, saj je mesto majhno in sami ne premoremo pet ali šest diplomirancev iz zgodovine. Imamo pa zato sodelavce iz Kopra, Izole, z Reke, pa tudi iz Padove.

► **Ne opravljate samo zgodovinskih raziskav, ampak tudi jezikoslovne?**

► Seveda, saj živimo na jezikovno zelo pisanem območju. Objavili smo sedem narečnih

slovarjev, kar je ogromno delo. Nobena regija v Italiji, Sloveniji ali Hrvaškem, ki je podobno velika kot Istra, ni tega do danes še zmogla.

► **Kaj pa sodelovanje s slovenskimi ustanovami v Italiji? Ste imeli kdaj stike?**

► Da, seveda. Že knjiga o Slovencih v Italiji Pavla Štranja in Darka Bratine je bila za nas prelomnega pomena in po njej smo se tudi zgledovali. V letu 1974 je tako UIIF objavil publikacijo z naslovom *Unione*, ki je izšla v slovenščini in hrvaščini, saj je bila podobno kot Štrajnova in Bratinova knjiga namenjena večinskim bralcem.

► **Izdali ste tudi knjigo o zgodovini UIIF in UI od leta 1944 do 2006?**

► Da, pričakovali smo si odzive, na katere pa nismo naleteli. Vse, kar je v publikaciji zapisano, je podprto z dokumenti, ki so zbrani v drugem zvezku. Knjiga je pomembna za mlade danes, saj jim prinaša podatke o tem, kar se je v preteklosti pri nas zgodilo. Večkrat si namreč mnogi domišljajo, da so Italijani na območju Istre in Kvarnera po drugi svetovni vojni pripluli do demokracije na krovu Noetove barke. UIIF je sicer bila režimska ustanova, ki pa je odigrala svojo vlogo, brez katere si ne bi bilo mogoče zamišljati današnje Italijanske unije.

► **Kdaj in kako je prišlo do odstavitve profesorja Antonia Bormeja s čela UIIF-a? Če se ne motim, je slednji tedaj izpeljal prehod z Italijanskih kulturnih krožkov na Skupnost Italijanov.**

► Vse skupaj se je začelo leta 1971, in sicer v Poreču na skupščini UIIF-a. Preiti z Italijanskih kulturnih krožkov k Skupnostim Italijanov je za nas pomenilo predvsem ponovno »polastitev« ozemlja, saj je bilo dotedanje kulturno delovanje predvsem za potešitev duše. Skupnost ima namreč neko svoje ozemlje, kulturni krožek pa deluje med štirimi stenami. Do dogovora za ta prehod je prišlo v dogovoru z Edvardom Kardeljem. Leta 1969 smo se z njim srečali ob 25-letnici UIIF-a v hotelu Adriatic v

Sedež CRS-a v Rovinju.

Umagu. Tedaj sem stal na straži, in sicer na hodniku pred hotelsko sobo, v kateri so zasedali. Kardelj je tedaj obljubil Bormeju in načelništvu UIIF-a, da bo podprl ta prehod.

► **Tito je tedaj prišel tudi na obisk v Istro, in sicer v Labin.**

► Da, in tedaj smo si upali nekaj, česar si prej v Jugoslaviji nihče ni. Prvega maja 1971 je bila namreč na sporedu proslava ob 50-letnici Labinske republike. CRS je bil na zgodovinskem posvetu prisoten z nekaj svojimi kadri, predsedstvo UIIF-a pa tedaj Tita ni sprejelo, saj smo skupno odšli na izlet v Italijo. V Istri smo tedaj zahtevali »integralno« dvojezičnost. V Rovinju je bilo namreč veliko Italijanov, še posebno ob prihodu partizanov leta 1945, saj je bila v mestu močna antifašistična celica še pred 25. julijem 1943. Med letoma 1944 in 1945 je bila rovinjska komunistična celica dvakrat razpuščena, saj so Rovinjšani postavljali v dvom povojno razmejitev v korist Jugoslavije. Če se znova povrnem na sedemdeseta, smo tedaj zahtevali, da bi na glavnih istrskih prometnicah stali dvojezični smerokazi. Dve ali tri leta je bilo vse skupaj dosegljivo, nato so najbrž prišla navodila iz Zagreba. Pomoč in podporo smo poskušali dobiti v Ljubljani, ki nam je tedaj obrnila hrbet. Na dan, ki si ga bom vedno zapomnil, saj imam tedaj god, in sicer 24. junija 1974, je zasedal občinski komite ZK v Rovinju. Dan prej so se dogovorili, da je treba Bormeja odstraniti iz ZK, ostale pa potisniti ob stran, z mano vred. Na gimnaziji, na kateri je poučeval Borme, je tamkajšnja ZK odbila zahtevo. Na občini pa spet ni bilo soglasja.

► **Kako je torej potekala Bormejeva odstranitev?**

► Najprej so Bormeja vrgli iz službe, nato so se ga lotili še pri UIIF-u. Pritiskali so na njegov svet, ki pa se ni hotel dati. Borme se je tedaj sam zavedel, da s svojim vztrajanjem ustvarja težave lastnim ljudem. Rekel je, da nima name na odstopiti, ampak da naj se proti njemu izglasuje nezaupnica. Ta je končno prišla po pritiskih s strani ZK in SZDL. Tedaj so »z vrha« znova zapisali statut UIIF-a, ki je ostal isti do leta 1990. Poldrugo desetletje ga torej ni bilo zraven.

► **Kdaj se je Borme znova pojavil?**

► V času, ko je nastajala Skupina 88. Spominjam se tribune z naslovom »Ieri, oggi e doma-

ni« (Včeraj, danes in jutri), ki jo je v Kopru priredil Franco Juri. Na njej je bil tedaj prisoten tudi Jože Hartman. Debata je trajala do enajstih zvečer. Hartman je naslednjega dne v Ljubljani kazensko ovadil trojico nas, in sicer Franca Jurija zaradi nacionalizma, Milana Gregoriča zaradi klerikalizma, podpisanega pa zaradi klerikalizma in nacionalizma. Tedaj je tudi padla zahteva, da se Bormeja rehabilitira. Iz skupine 88 se je nato rodil »Movimento per la costituente« (Gibanje za ustanovitev). Tedaj sem leta 1990, in sicer ob zadnjem zasedanju UIIF-a, ko smo organizacijo razpustili, vodil njeno zadnjo sejo. Ni bilo lahko, saj je obstajala trdna sredina tistih, ki so vztrajali pri starem in so najbrž verjeli, da bo režim preživel. Nekaj mesecev po razpustitvi UIIF-a smo ustanovili nov organ, in sicer UI – Unione Italiana (Italijanska unija).

► **Je bilo mogoče UIIF kar tako razpustiti brez konsenza režima?**

► Da, saj je ta, podobno kot mnoge druge, bila pridružena članica režimskih organizacij in se je lahko teoretično od njih razdružila. Režim bi seveda tedaj lahko posegel, a časi so se že spremenili. Antonio Borme je tedaj znova prišel zraven, leta 1991 je bil še z nami, na polovici 1992. pa je umrl.

► **V tistih letih ste najbrž sodelovali tudi z italijanskimi konzularnimi predstavništvi, kajne?**

► Najbolje se spominjam italijanskega konzula, ki se je imenoval Onofrio Gennaro Messina. Leta 1971, ko so se za nas pisali najhujši časi, je izjavil: »Ne zanima me, če Italijani v Jugoslaviji kličejo "Živel Tito!", dovolj je, da to počnejo v italijanščini.« Doumel je, da so politične cepitve za malo narodno skupnost lahko pogubne.

► **Pa še osebno vprašanje. Kako se spominjate Rovinja iz prvih povojnih let?**

► Stanoval sem na sedanji Gortanovi ulici, v prvem nadstropju. Nasproti nas je stanovala družina, ki je imela sina, leto mlajšega od mene. Nagajala sva si, pljuvala sva z enega okna na drugega, saj je bila ulica ozka. Naenkrat so se stanovanja nad nami izpraznila, zato sem imel boljšo »pozicijo za strel«. Nekega dne sem se spogledal levo in desno, tudi on je naredil isto. Vsi so odšli, ulica se je izpraznila, zato sva se nehala obpljuvavati, po sili razmer sva namreč postala prijatelja, saj sva ostala sama.

Evelina Umek

Trst – Sarajevo, dvoje mest, dvoje usod

Ko sem na predvečer Vilenice 2010 na literarnem večeru v Sežani srečala letošnjega nagrajenca, bosanskega pisatelja Dževada Karahasan, sem v njegovih besedah, pripovedovanju začutila vso bolečino vojne in ran, ki jih je ta prizadela njegovemu ljubljenu Sarajevu.

Rodil se je leta 1953 v Duvnu, kjer je dokončal osnovno šolo in gimnazijo, kasneje je študiral na univerzah v Sarajevu in Zagrebu ter diplomiral in doktoriral iz komparativne književnosti in teatrologije. Na sarajevski Akademiji za gledališče je predaval dramaturgijo in zgodovino drame.

Sarajevo je zapustil leta 1993, ko se je prebil iz obleganega mesta, zdaj živi v Avstriji, predava na univerzah v Berlinu, Gradcu in Sarajevu. Piše drame, romane, novele, eseje, njegove knjige so prevedene v nemščino in druge jezike, v slovenščini lahko beremo njegov roman *Vzhodni divan* in zbirko esejev *Selitve*. V njej opisuje svoje doživljanje v obleganem mestu in svojo žalost ob razdejanju, ki ga je vojna povzročila mestu, ker je ubila njegovo dušo, njegovo edinstveno, čarobno sposobnost združevanja različnih kultur in ver ob ohranjanju dostojanstva vsakega posameznika in vsake skupnosti.

Ko ga je leta 1992 prišel intervjuvat v oblegano mesto francoski novinar in ga spraševal, kako prenaša lakoto, žejo, mraz, strah, in hotel izsiliti od nje-

ga priznanje, kako je zaradi vseh teh tegob nesrečen, ga je pisatelj razočaral. Niti lakota, žeja, mraz in nenehno življenje v strahu ga nista onesrečevala tako kot zavest, da je nekdanje sožitje v različnosti uničeno in za dolgo, dolgo časa pokopano.

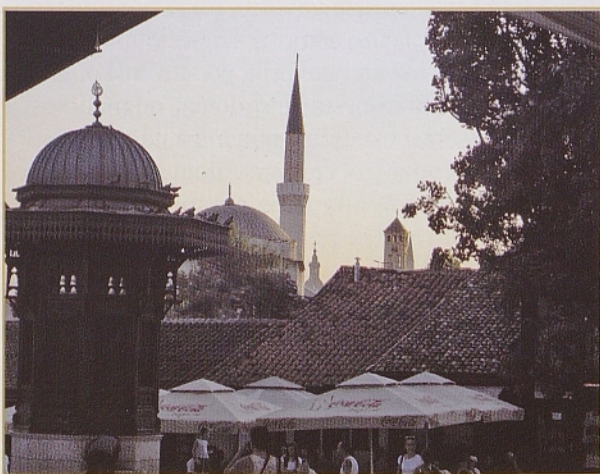
Ob prebiranju sem nehote morala razmišljati tudi o Trstu, o svojem doživljanju in razumevanju tega mesta, o njegovi duši, ki naj bi bila nekdanj svetovljanska, danes pa se ne more izviti iz svoje provincialnosti.

Trst in Sarajevo, dvoje mest, dvoje usod, z nekaterimi vzporednicami. Obe sta bili del avstro-ogrske monarhije, Trst najprej habsburški protektorat, od leta 1719 pa mesto s posebnim statusom svobodnega pristanišča. Sarajevo je tako kot Bosno leta 1878 Avstrija najprej zasedla, trideset let kasneje pa priključila monarhiji.

Sarajevo je glavno mesto Bosne in Hercegovine, značilno bosansko mesto, piše Dževad Karahasan, zgrajeno v dolini reke Miljačke in obdano s hribi, s katerimi je ograjeno in ločeno od zunanjega sveta, zaprto pred vsem zunanjim in popolnoma obrnjeno samo k sebi. Morda prav zaradi te ograjenosti pred zunanjim svetom, ko se je bilo prisiljeno zagledati »samo v sebi« in se povsem obrniti vase, je kmalu po nastanku postalo prispodoba sveta, mesto, v katerem so se različni ljudje zbrali na istem kraju, kot se razpršeni žarki svetlobe zberejo v prizmi.

Že ob nastanku so Sarajevo naseljevali ljudje treh monoteističnih ver: islamske, katoliške in pravoslavne, govorili so različne jezike. Petdeset let kasneje so se v mesto zatekli Judje, ki sta jih kralj Ferdinand in kraljica Izabela izgnala iz Španije. Trem monoteizmom se je pridružil še četrti. Temeljna značilnost tega sožitja je bil pluralizem, kjer je drugačnost potrjevala identiteto drugega. Katoličan je tako lahko bil bolj katoliški, ker so zraven njega živeli muslimani, pravoslavni in Judje.

Trst je nastal na griču Sv. Justa, kjer je stalo nekdanje gradišče, in okrog tega griča je zrastle mesto, ki so ga Rimljani zavarovali z obzidjem. To obzidje je varovalo meščane Tergesteja tudi v kasnejših stoletjih, z grozo so opazovali приход barbarov – Slo-

Sarajevo.

Reka Miljacka.

vanov, ki so obdelovali svoja polja in pasli drobnico. Bali so se jih bolj kot Benečanov, pred katerimi so se zatekli pod habsburško krono. Prav ta je omogočila razvoj Trsta, še posebej potem, ko je cesar Karel VI. leta 1719 razglasil Trst za svobodno pristanišče.

K njegovemu razcvetu so pripomogli vsi, ki so se zaradi možnosti, ki jih je s prosto plovbo in z oprotivijo dajatev ponujalo pristanišče, zgrnili v mesto z bližnjih in daljnih krajev. Slovensko prebivalstvo iz okoliških krajev je skrbelo za vinograde, oljčne nasade, pastirstvo, ribištvo in obrt, tuji podjetniki – Grki, Srbi, Hrvati, Armenci, Turki, Judje – pa tudi Italijani in Slovenci so poskrbeli za razmah trgovine in pomorstva.

Tujci so se kmalu zlili s Tržaçani in prevzeli njihovo govorico, tržaško beneško narečje. Zunaj obzidja so ostajali Slovenci, ki so obdržali svoj jezik in so postali tako bolj tuji od tujcev.

Trst je bil odprto mesto, kjer so ljudje različnih narodnosti in različnega porekla lahko svobodno trgovali in izražali svojo versko pripadnost, saj so še danes v mestu cerkve različnih verstev, poleg obilice katoliških še evangeličanska, valdežanska, srbska pravoslavna, grška pravoslavna in judovska sinagoga. Muslimani tačas še nimajo svoje mošeje.

Večjo oviro kot vera je za pristnega Tržaçana predstavljal jezik: kdor ni govoril italijanske tržaščine, je bil od drugod in nesprejemljiv. Bil je barbar.

Strah pred barbari je Tržaçane spremenil v ujetnike lastnega mesta in s tem tudi lastne omejenosti.

Pisatelj Renato Ferrari v romanu Murva Fabianijevih opisuje, s kakšnim strahom se je meščanska gospa s svojo hčerjo in služinčadjo odpravljala na Kras, bala se je, da bo prišla med neuke divjake.

Atentat v Sarajevu junija 1914, ko je pripadnik Mlade Bosne ustrelil nadvojvodo Franca Ferdinanda in njegovo ženo, je zaznamoval Trst tako kot vso

Evropo, le da je tragika Slovencev na tem koščku zemlje trajala petindvajset let. Po koncu prve svetovne vojne je z rapalsko pogodbo Trst pripadal Italiji. Še preden so novembra 1920. leta s sporazumom med Rimom in Beogradom zakoličili novo državno mejo med Italijo in Kraljevino Jugoslavijo, je v Trstu zagorel naš Narodni dom. Bil je simbol uspešnosti slovenskih meščanov. Služkinje, perice, krušarice, peškadorke so lahko bile Slovenke, italijanskih meščanov niso motile, dokler so dobro opravljale svoje delo in niso oblekle nedeljskih oblek, da bi v središču mesta obiskale slovensko gledališče. Uspešni slovenski odvetniki, bančniki, trgovci so vzbujali dvome o manjvrednosti slovanske rase. Zato so morali Narodni dom, to »žalitev« sredi italijanskega Trsta, uničiti.

Še pred požarom našega kulturnega središča so se začele naše selitve: Trst je zapustilo približno 90.000 Slovencev, med njimi večinoma intelektualcev. Obljubljena dežela, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, jih ni radodarno sprejela. Tržaška pisateljica Marica Nadlišek Bartol je z grenkobo ugotavljala, kako brezbržni so bili do tržaških beguncev v Ljubljani, saj je morala s petimi otroki dva meseca živeti v vagonu na ljubljanski železniški postaji. O krutosti izgnanstva je pisal tudi Bojan Pavletič v svoji pretresljivi pripovedi Devet velikih jokov.

V času fašizma so tistim, ki so ostali, najprej vzeli jezik in identiteto, s poitalijančevanjem imen naših krajev ter imen in priimkov so Slovence spremenili v Italijane, tiste, ki so se upirali, pa so ustrelili, zapirali, razgnali na vse kraje in konce Italije, odpeljali v taborišča. Veliko se jih je asimiliralo, in to se je nadaljevalo tudi po koncu druge svetovne vojne. Dogodki med vojno so zasekali med nas še druge rane, po selitvah so prišle delitve znotraj naše skupnosti in te trajajo še danes.

Ko sem komaj začela govoriti, mi je bila zunaj domačih vrat zaukazana nemost, saj se je mama bala, da bi na ulici z njo spregovorila po slovensko. Očeta skoraj do konca vojne ni bilo doma, odgnali so ga najprej v posebne bataljone, potem pa na prisilno delo. Zaradi občutka izobčenosti v domačem mestu to mesto dolgo časa ni bilo moje mesto, moje mesto je postalo šele, ko sem se po desetletjih bivanja v Ljubljani vrnila, šele takrat sem si ga želela prisvojiti. Postal je kraj in glavni junak mojega pisanja in mojega občutenja sveta, razlog mojega pričevanja.

Zato razumem bolečino pisatelja Dževada Karahasana, ko govori in piše o svojem Sarajevu. Z odhodom iz Sarajeva je postalo mesto bolj njegovo kot takrat, ko je še živel v njem, zato je lahko začel pisati o tistem, kar je doživljal med vojno. (Druge sve-

...: toвне vojne ni doživel, Sarajevo in z njim Bosna in Hercegovina sta tudi v njej plačala svoj krvavi davak, in ko so se rane zacelile, zdaj lahko rečemo na videz zacelile, je ponovno izbruhnilo sovraštvo.)

»Pripovedovanje nastane tam, kjer se preteklost loči od sedanjosti, se pravi tedaj, ko je mogoča refleksija dogajanja. Dogodek je enkrat in neponovljiv, toda refleksija v njem prepozna tisto ponovljivo, univerzalno. Pripovedovanje spaja dogodek in refleksijo,« je povedal vileniški nagrajenec. Rad govori tudi o upanju, da bi v njegovem mestu spet zaživila tista strpnost, ki je omogočila toliko stoletij mirnega sožitja drugega z drugim, dokler niso ponovno zagospodovali gospodarji vojne.

Danes v Trstu ni več čutiti tiste sovražnosti, ki si jo včasih občutil že na ulici, v tramvaju, ko si spregovoril po slovensko. Italijanski someščani pošiljajo svoje otroke v slovenske šole, se učijo slovenščine, ker jih zanima, kakšna je sosednja članica EU. Ambasadorju naše skupnosti pisatelju Borisu Pahorju radi prisluhnejo mladi in stari, njegova beseda je segla do zavesti marsikaterega Italijana. Tu pa tam še doživljamo izbruhe italijanskega nacionalizma, zavračanje tako na lokalni kot na vladni ravni, vendar se to zanikanje v kontekstu evropskega sožitja nekako omili, vsaj tako upam. Zadnji dogodki v

Franciji potrjujejo nasprotno, manjšine so povsod nekakšen nebodigatreba.

Slovencev v Trstu je vedno manj, staramo se, postajamo bolj krhki, še vedno razdeljeni in vse naše upe predstavljajo mladi, ki bodo morali brez prime-si preteklosti ohraniti slovensko manjšino v Italiji.

Zato se strinjam s pisateljem Dževadom Karahasanom, da ne smemo izgubiti upanja, da bo nekoč drugače. Bosanski pisec upa v povrnitev sožitja iz preteklosti, jaz pa upam v drugačno prihodnost, ko bodo padle še zadnje meje človeškega nerazumevanja, ko se bo uveljavilo spoštovanje drugačnosti in beseda multikultura ne bo več pomenila prevlade ene kulture nad drugimi.

Bojan Pavletič

Visoko je selo

*Visoko, visoko je selo
na vrhu široke brdine
v sopari poletne vročine
zasoplo, lenobno čemelo.*

*Globoko, globoko v globeli
v ogradi je stalo grobišče
vseh tistih poslednje ležišče
ki nekdanj so v selu živeli.*

*Na grobih, na grobih je cvetje
negibno in mrtvo venelo
življenjske mu soke je vzelo
soparno in sušno poletje.*

*Samotna, samotna starica
ob sveži gomili je stala
molitve je tiho žeberala
solzè so močile ji lica.*

*Jeseni, jeseni hodila
na grob več ni starka iz sela
le v kotu, pod zidom samela
še ena je sveža gomila.*

SLOVENSKA PROSVETA

in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE

razpisujeta

XXXVI. TEKMOVANJE
ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2010. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov:

SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti 3, Trst,
tel. 040 370846

ali pa **ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre 85, Gorica, tel. 0481 538128.**

Milan Dolgan

Ellwangen časti svetega Metoda samega, ne pa skupaj svetega Cirila in Metoda

Ob 40-letnici spomenika

TOŽBA PROTI SVETEMU METODU

Ellwangen je danes mesto/ mestece (okrog 23.000 prebivalcev) severno od Ulma, vzhodno od Stuttgarta, zahodno od Regensburga; pripada škofiji Rothenburg-Stuttgart in pokrajini Baden Württemberg. Mestece se je pričelo razvijati potem, ko je bil tam v 8. stoletju ustanovljen benediktinski samostan. V naslednjem, 9. stoletju je v tem samostanu deloval Hermanrik, ki je zaradi svojih sposobnosti postal škof v bavarskem Passavu.

Leta 870 se je škof Hermanrik najbrž kot glavni pobudnik udeležil sinode v Regensburgu. Ostali znameniti udeleženci so bili: škof iz Freisingena, škof iz Salzburga, škof iz domačega Regensburga (domovina sedanjega papeža) in najpomembnejši posvetni oblastnik – tedanji nemški kralj Ludvik Nemški, čigar prednik je bil slavni Karel Veliki. In zakaj so se novembra leta 870 zbrali ti vladarji, o čem so sklepali? Visoki zbor se je zbral zato, da je sodil Grku oziroma Slovanu svetemu Metodu, ki so ga bili zajeli na Moravskem in privedli daleč v Nemčijo, da bi se nikoli več ne vrnil.

Tudi Metod je bil dostojanstvenik, vreden visoke udeležbe. Nekajkrat se je mudil v Rimu, in prav to leto ga je papež imenoval za panonskega (sirmijskega) nadškofa in posebnega misijonskega delegata med Slovani. Obtoževali so ga, da deluje na njihovem (bavarskem) območju in da so njegove misijonske metode (slovanski bogoslužni jezik) nepravilne. S tem so se Nemci tako rekoč uprli papežu in zakonitemu cerkvenemu slovansko-bizantinskemu vplivu in so bili verjetno sokrivi za skorajšnji zgodovinski razkol Cerkve na pravoslavje in katolištvo.

Sinodo/ sojenje leta 870 v Regensburgu je ob 1100-letnici neprekosljivo upodobil ellwangenski kipar Hans Scheble. Le pogledjmo ta njegov zanimivi zgodovinski relief: skrajno na levi strani sedi kralj Ludvik Nemški, na glavi ima krono in v desnici drži žezlo ali morda sodno kladivo; skrajno na

desni strani tudi sedi sveti Metod, ki ima že svetniški sij, na glavi škofovsko kapo, v rokah knjigo ali listino o škofovskem imenovanju, odet je v palij (ovratnica iz bele volne s križci in dolgim trakom), popolnoma miren je; štirje bavarski škofje stojijo in se razburjajo in živahno razpravljajo, eni pomirljivo, drugi bojevito, eden celo maha z grozljivim bičem. Spodaj je izklesan napis: »Verurteilung des Hl. Methodius – 870 – durch ein Bischofsgericht in Regensburg unter König Ludwig dem Deutschen. Nach der Überlieferung wurde der Slavenapostel in Ellwangen gefangengehalten.« (Obsodba sv. Metoda – 870 – na škofovskem sodnem dvoru v Regensburgu pod kraljem Ludvikom Nemškim. Po izročilu je bil apostol Slovanov zaprt v Ellwangenu.)

Sveti Metod je bil obsojen na bivanje/zapor v Nemčiji. Najbolj verjetni kraj (ime kraja v zgodovinskih virih ni navedeno) zapora je bil samostan v Ellwangenu. Kje se nahaja Metod, naj ne bi vedeli ne papež ne panonski knez Kocelj in drugi. Šele skoraj čez tri leta, pred majem 873, ga je uspelo osvoboditi, in se je Metod lahko vrnil v Panonijo. In papež Janez VIII. je nemške škofe ostro pokaral in celo kaznoval. Kmalu so vsi pomrli. Sveti Metod pa je deloval med Slovani do smrti leta 885, a žaloval za

Ellwangen.

svojim dobrim prijateljem knezom Kocljem, ki so ga Nemci brž vrgli z oblasti in se nad njim maščevali.

NEMCI SE METODU ODDOLŽIJO

»Tukaj /v Ellwangenu/ je živel, trpel in molil, veliko molil, naš nadškof sveti Metod. Tu je pošiljal svoje goreče vzdihne h Kristusu in Mariji, tu je tako rekoč s svojimi solzami polagal temelje duhovni zgradbi Kristusove Cerkve v slovenskem narodu, pa tudi duhovni zgradbi tega kraja Ellwangena, ki ima danes tako imenitna svetišča. To mesto, ki za Metodovo obsodbo in ječo ne nosi nobene krivde, pa je po 1100 letih prvo, ki svetemu Metodu daje zadoščenje in čast, javno in očitno, tudi za pozne rodove, z odkritjem spomenika na tako častnem prostoru. Naj bo sveti Metod še naprej tudi priprošnjik mesta Ellwangena!« (Dr. Metod Turnšek)

To je odlomek iz govora ob odkritju Metodovega spomenika – opisane Schebllove mojstrovine – ob 1100-letnici sojenja. Bilo je 12. julija leta 1970. Relief so vzdicali na steno ellwangenskega sodišča in zaporov malo pod stolno cerkvijo svetega Vida; tam je bil nekoč samostan. Ta trg se danes imenuje Metodov trg. Slovenci smo smatrali in smatramo, da je bil sveti Metod kot panonski nadškof tudi prvi slovenski nadškof, saj je k Panoniji spadal tudi Ptuj. In tudi Maribor, ki je s svojo sedanjo škofijo/ nadškofijo eden od neposrednih naslednikov nekdanje velike Panonije.

Za to, da je mesto Ellwangen postavilo spomenik svetemu Metodu in mu dalo zadoščenje za nekdanjo krivično obsodbo, so bili časi ugodni. Nemci so se počutili krive, zlasti pred Slovani, ker so zasnovali drugo svetovno vojno z vsemi njenimi grozotami. In papeža Janez XXIII. in Pavel VI. sta v 60-ih letih častila in spoštovala svetega Cirila in Metoda in se s podvojenimi močmi zavzemala za spravo med vzhodno in zahodno Cerkvijo, tako imenovani ekumenizem.

Da se morajo Nemci pokesati za Metodovo obsodbo in zapor in celo postaviti njemu v zadoščenje in čast spomenik, pa gotovo ni bilo enotnosti. To se je pokazalo na kongresu zgodovinarjev in teologov, ki je potekal v Salzburgu in Regensburgu le malo pred odkritjem spomenika, in tudi s tem, da k slovesnosti v Ellwangenu ni prišel noben nemški škof, ampak je bila krajevnega značaja. Še posebno pa so doživljali Slovenci in dr. Metod Turnšek odkrito nasprotovanje v Avstriji na Koroškem. Pri Gospe Sveti je deloval in celo izdajal polemične spise župnik Wilhelm Mucher, ki je označeval sveta brata Cirila in Metoda kot bizantinska politična agitatorja in vohuna, zavračajoč njuno kulturno vlogo in svetništvo.

Relief.

UDELEŽBA SLOVENCEV

Slovenec dr. Metod Turnšek (1909–1976), Ptujčan po rodu, stiški redovnik, časnikar, pisatelj in znanstvenik, sicer ni doktoriral iz cirilmetodijskega bogoslovja, marveč iz problematike krsta v prvotni Cerkvi, je pa bil tudi dedič vzhodnoevropske (slovenske) dejavnosti stiškega opata dr. Avgušтина Kostelca in svojega profesorja dr. Franca Grivca. Pomembno je dopolnil Grivčevo cirilmetodijsko zgodovino. Že leta 1966 je v Celovcu izdal zajetno knjigo »Zvezdi našega neba. Žitje blagovestnikov Konstantina in Metoda med Slovani. Dramski scenarij v 21 nastopih in zgodovinska slika solunskih bratov«. Turnšek je preštudiral in upošteval zgodovinske vire; bil je hkrati umetnik in znanstvenik in je oboje odlično razločeval.

Dr. Metod Turnšek se je prav leta 1966 na Koroškem slučajno srečal in pogovarjal s tam dopustujočim notarjem iz Ellwangena Pavlom Mackom. Ta je o pogovorih z dr. Turnškom poročal svojemu županu dr. Karlu Wöhru, poznavajoč županovo zanimanje in težnje za oživitev zgodovinskega izročila o svetem Metodu:

»Als dieser Ellwangen hörte, sprudelte es sofort aus ihm hervor: 'Oh, das ist ein sehr interessanter Ort!' - Der Verfasser des Buches rief mir zum Abschied noch zu: 'Vielleicht sehen wir uns einmal in Ellwangen!'« (Ko je ta/ Turnšek slišal 'Ellwangen', je iz njega takoj privrelo: 'O, to je pa zelo znamenit kraj!' ... Izdajatelj te knjige mi je za slovo samo še zaklical: 'Morebiti se bomo videli v Ellwangenu!')

Zgornji navedek oziroma pismo doslej ni bilo znano. V zajetno dokumentacijo o odkritju ellwangenskega spomenika in o vlogi Slovencev, zlasti dr. Metoda Turnška, sem dobil vpogled šele letos (2010, štiridesetletnica spomenika!) ob svojem zasebnem obisku v Ellwangenu. Tamkajšnji zgodovi-

nar in mestni arhivar dr. Immo Eberl, ki je tudi sam objavil razpravo o proslavljanju svetega Metoda v Ellwangenu, je prijazno ustregel najini (z mano je bila žena) vedoželjnosti. Dokumentacija vsebuje 14 Turnškovih in veliko drugih pisem in zajema obdobje od leta 1966 do Turnškove smrti leta 1976.

Turnšek je notarju Macku pokazal in ponudil svojo knjigo o Cirilu in Metodu. V njej so tudi številne risbe akademskega slikarja Slavka Pengova, ki so prvič izšle že leta 1938 v Grivčevi knjigi o knezu Kocljju. Za stranjo 176 je tudi ilustracija, ki prikazuje sojenje svetemu Metodu v Regensburgu. Pazljivo opazovanje nas prepriča, da je kipar Scheble bistvene vsebinske značilnosti svojega reliefa prevzel iz Pengovove predloge. Doslej sem domneval, da je kiparju stal ob strani in mu svetoval dr. Metod Turnšek; zdaj pa vidim, da to ni bilo nujno, ker je lahko zadostovala Pengovova risba. Vsekakor pa je prišla do kiparja s Turnškovim posredovanjem. Zanimivo je, da se je notar Mack v pismu zmotil, češ da je Turnškova razprava v knjigi o Cirilu in Metodu njegova disertacija.

NOTAR IN ŽUPAN

Priznati je treba, da je bil najbrž glavni pobudnik za ellwangenski Metodov spomenik župan dr. Karl Wöhr, ki je bil zavzet organizator in kulturnik. Wöhr je bil tako zaslužen za svoje mesto, da je postal ellwangenski častni meščan in častni župan in da ima v mestu svoj trg, ki se nahaja v neposredni bližini Metodovega trga. Na pokopališču sva z ženo našla tudi njegov grob z lepim, skromnim spomenikom. Za zdaj vem le to, da je bil deset let mlajši od Turnška, da je umrl leta 1985 in da je bil samski, neporočen.

V pripravah na odkritje spomenika sta se Karel Wöhr in Pavel Mack na Turnškovo povabilo pripeljala na Koroško in odtod so krenili v Slovenijo, v Maribor, na Ptujsko Goro, na Turnškov rojstni dom in drugam. Na posebni svečanosti ob Slomškovem grobu sta ellwangenska odposlanca darovala sedanjji panonski slovenski (mariborski) škofiji votivno svečo. Zagotovila sta sodelovanje Slovencev pri odkritju spomenika. Vsekakor sta se osebnosti Turnška in Wöhra srečno skladali in dopolnjevali v njihovih kulturnih prizadevanjih. Prvi se je odlikoval z živo domišljijo, drugi pa s krepkim realizmom.

Odkritja spomenika dne 12. julija 1970 se je udeležilo šest slovenskih duhovnikov: poleg dr. Metoda Turnška slovenski koroški prelat Aleš Zechner; kanonik iz Gorice, odlični Turnškov sodelavec dr. Rudolf Klinec; kaplan iz Sel pod Košuto Ivan Matko, ki je pripeljal s sabo pevce in folklorno plesno skupino; izseljenski slovenski duhovnik iz nemškega Esslingena dr. Ciril Turk, ki je tudi pripeljal s seboj

pevce; ter Prekmurec, službujoč na Reki, Anton Terner (Türmer?). Nihče iz Ljubljane, nihče iz Maribora, razen Turnškova nečakinja z možem.

Doslej sem domneval, da je Turnšek nalašč želel, da se slovesnosti ne bi udeležili cerkveni dostojanstveniki, tako da bi se lahko sam izkazal, vendar ohranjena korespondenca zdaj kaže, kako zelo si je prizadeval, da bi prišel vsaj mariborski škof dr. Maksimiljan Držečnik, vendar mu nikakor ni uspelo (je pa Držečnik obiskal Ellwangen en teden prej).

NADALJNJE ELLWANGENSKE PROSLAVE

Slovenci so prispeli v Ellwangen že dan poprej, v soboto 11. julija. Na gradu so praznovali tradicionalno prireditvev 'V gosteh pri gospodu proštu' – svoje meščane in slovenske goste je župan gostil z na ražnju pečenim volom.

Letos (2010) nisem opazil, da bi ta prireditve še obstajala. Pač pa v Ellwangenu že deset let prirejajo nekaj novega, kar je tudi zelo ljudsko/ popularno in vabljivo. To je Ellwangerer Sänfterennen = tek z nosilnicami. Štirje tekači tečejo po slikoviti glavni mestni ulici in z one strani pritečejo nazaj, noseč žensko bitje. Katera skupina je hitrejša, katera se odlikuje z nosilniško zamisljivo in s kostumi. Na primer stari Rimljani tečejo z gorečo hišo in rešujejo dekline ... Zamisel tega teka/ prireditve izvira iz zgodovinskega dogajanja v času Napoleona, ki je ustanovil württemberško nemško kraljestvo. Navdušeni ellwangenski meščani so kralja počastili s tem, da so ga nosili z nosilnico. Ker pa je kralja tiščalo na stran, so morali teči do stranišča ...

V Ellwangenu zdaj praznujejo poseben Metodov praznik, Metodov dan, in sicer na prvo nedeljo po 24. maju. Želijo si bolj pomembno udeležbo Slovencev, recimo v osebi kakšnega slovenskega škofa. Velik slovenski delež pri vzpostavitvi Metodovega praznovanja je zdaj pozabljen. Glavno vlogo so prevzeli drugi Slovani: na desni strani od Scheblovega kamnitega umetniškega reliefa se zdaj košatijo že tri vzdane visoke kovinske plošče z mogočnimi dvojezičnimi napisi, da so jih darovale Bolgarija (leta 1975), Slovaška (leta 2005) in Makedonija (nekje vmes) – vse v spomin na Metodovo jetništvo in v slavo Ellwangena. O bolgarski plošči je tik pred smrtjo še poročal dr. Turnšek v celovškem časopisu Naš tednik.

Na drugem koncu mesta, v ulici An der Mauer (Pri obzidju) je bila leta 1987 zgrajena posebna Metodova kapela, ki je danes tudi mestna znamenitost. Postavljena je bila na temeljih stolpa v nekdanjem mestnem obzidju. Na vzdani plošči piše, da so kapelo postavili mesto Ellwangen, država Bolgarija in bolgarska pravoslavna cerkev ter da sta bila zasluž-

na za to župan Karel Wöhr in Vasil Pomazanov iz Nove Zagore. Notranjost te kapele pa so poslikali bolgarski umetniki prav letos (2010). Freske predstavljajo svetega Metoda skupaj z znanimi učenci, samega svetega Metoda, Metoda skupaj z bratom Cirilom, sveti Metod krščuje mladeniča.

SVETI METOD POVEZUJE NEMCE IN SLOVANE

Vrnimo se še k dogajanju leta 1970 in kmalu potem. Pri slovesnosti odkritja spomenika je sodelovala ellwangenska duhovščina, med njimi tudi evangeličani (protestantska cerkev se tako rekoč tišči glavne katoliške bazilike svetega Vida). Govoril je tudi češki duhovnik. O slovesnosti so poročali nemški mediji ter slovensko časopisje zlasti v koroškem in primorskem zamejstvu. Turnšek: »Tako po vrnitvi sem se vrgel na delo in sem doslej napisal pet poročil in jih razposlal različnim časopisom ...« Naslednje leto je odličen članek s fotografijami objavil dr. Rudolf Klinec v Koledarju goriške Mohorjeve družbe. Dr. Turnšek je predlagal, naj slovenski škofje izposlušajo od svetega očeta cerkveno odlikovanje za ellwangenskega župana in notarja.

Ellwangenski arhiv vsebuje številna zahvalna pisma, ki so potovala med nemškimi gostitelji in med slovenskimi udeleženci. Bilo je nekaj težav in nesporazumov glede potnih stroškov. Dr. Metod Turnšek je pisal županu: »Die Stadt Ellwangen und ihr Bürgermeister wird jetzt weit bekannt werden ... Jedenfalls wird von nun an Ellwangen ein heller Punkt der Verbindungen und der Völkerverständigung zwischen den Slawen und den Deutschen werden! Und das an der so herrlichen Skulptur zu Ehre des hl. Methodius, zu welcher Anschaffung und Enthüllung, Sie, Herr Bürgermeister, mit dem Herrn Notar Mack so grosse Verdienste haben!«

Metod z učenci, freska v kapeli (levo); knjiga dr. Metoda Turnška (desno).

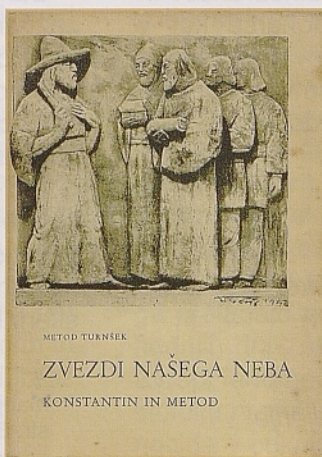
(Mesto Ellwangen in njegov župan bosta zdaj široko poznana ... Vsekakor bo Ellwangen postal svetel kraj povezovanja in mednarodnega sporazumevanja med Slovani in Nemci! In to ob tako pristrčni kiparski upodobitvi v čast svetega Metoda, za katere nabavo in odkritje imate Vi, gospod župan, skupaj z gospodom notarjem Mackom tako velike z a s l u g e !)

Dejstvo, vredno premisleka pa je, da Scheblow spomenik ne upodablja ellwangenskega dogajanja (zapor), marveč regensburško dogajanje (sojenje).

Potem sta Turnšek in župan Wöhr razpravljala o sodelovanju Ellwangena pri gradnji cerkve svetega Cirila in Metoda v Teznu pri Mariboru. In kasneje je Turnšek, najbrž spodbujen tudi z ellwangensko prijaznostjo, izdal dve knjigi v nemščini: v posebni knjigi dramo ali scenarij, to je leposlovno upodobi tev svetega Cirila in Metoda, ter v drugi knjigi posebej znanstveno zgodovinsko obdelavo. Obe sta izšli leta 1974 v Mariboru, prva v Turnškovi lastni – Slomškovi založbi, druga v založbi škofijskega ordinariata. V drugi beremo posvetilo: »Zum Andenken der Befreiung (873) des hl. Methodius, Erzbischofs von Syrmium (Pannonien und Morawien), aus der Kerker in Ellwangen« (V spomin osvoboditve (873) svetega Metoda, nadškofa sirmijskega (Panonija in Moravska), iz ječe v Ellwangenu).

Kot je znano, je mlajši brat svetega Metoda sveti Konstantin (Ciril) umrl dne 14. februarja leta 869 v Rimu in je bil tam pokopan. Bil je svetniško in kulturno pomembnejši od brata. Osirotelí, a vzdržljivi sveti Metod je živel in deloval med Slovani še 16 let, to je precej več, kot sta delovala skupaj. Metodov življenjepis poroča, da se je kralj Ludvik Nemški pri sojenju posmehoval Metodu, češ da je poteči se filozof.

Kljub sorazmerno dolgemu Metodovemu samostojnemu delovanju Slovani vedno častimo in navajamo oba brata skupaj kot svetniško dvojico. Pri nas je skoraj nepojmljivo, da bi bila kakšna cerkev ali kapela ali oltar posvečena samo enemu. V Nemčiji, v Ellwangenu, je položaj drugačen: sojenje je bilo akt, izrecno zadevajoč samega Metoda, in sojenje in izgnanstvo sta tukaj v središču pozornosti. Tako smo Slovani v Ellwangenu nagovorjeni s samim Metodom, kar učinkuje na nas kot posebna verska in kulturna vrednota. To je tudi spodbudno za poglobljanje znanja in zavesti o pomenu in delovanju ter značaju svetega Metoda.

Rozina Švent

Marijan Tršar (17.2.1922 – 18.10.2010)

Umetnik sredi prelomnih let slovenske zgodovine

Iztekla se je življenjska pot vsestranskega umetnika – slikarja (mestoma sam sebe imenuje Risar), grafika, likovnega teoretika in kritika, pisatelja, pesnika, publicista, satirika, pedagoga, prevajalca -, ki je za seboj zapustil veliko svojih likovnih del, knjig in člankov ... Odšel je zrel umetnik, ki pa je tudi v svojih poslednjih delih ohranil mladostno barvno svežino in bil (ostal) »moderen«.

Ni čudno, da je umetnik, obdarjen s tolikimi talenti, v mladosti nihal med literaturo in umetnostjo. Njegovi pesniški prvenci so nastali že v tretji gimnaziji, kjer ga je v literarnem krožku vzpodbujal njegov mentor, dr. Joža Lovrenčič. Kasneje ga je druženje s prijateljem Francetom Kremžarjem zblížalo tudi s pesnikom Francetom Balantičem (skupaj so delovali v t. im. »Kremžarjevem literarnem krožku«). Vendar tudi v njegovih pesmih začutimo umetniško nagnjenje – številne impresije iz narave, ki jih »nariše« z besedami, izrazita razpoloženjska lirika ... Globoko ga je osebno in umetniško zaznamoval vojni in poveljni čas, ki ga je z vso možno grenkobo doživel tudi sam: ustaško taborišče v Zagrebu (1941), Gonars (1942) in Teharje (1945). Vso to grozo je izrazil bodisi v pesmih ali v črno-belih risbah, ki še dodatno izpričujejo preživeto grozo in nehumani čas vojne in poveljnega dogajanja (predvsem izvensodni poboji vrtnjenih domobrancev in njihovih sorodnikov). Tako v Gonarsu kot v Teharjah se je družil s pesnikoma – v Gonarsu z Balantičem in v Teharjah z Ivanom Hribovškom – ki sta oba doživela tragično usodo. In vse to je izrazil tudi v svojih pesmih:

Zadnje slovo

/.../

*O Bog, sem le zato prihranil si sokove,
da padam zdaj nedolžen v grobove –
v poljub leden, ki smrti izcedi se?*

*Ne nočem še umreti – tu si ti, življenje,
neužita slast ljubezni, koprnenje,
brez tebe onkraj še nebesa bojo vice!*

*Oprosti, Večni, puntarju v poslednji uri,
ko kri mi bogokletno žile zadnjič buri!
Le to mi daj, ko boš telesa mi odvezel pravice,
da hodil k ljubi vasovat bom – skoz zaprte duri!*

Še bolj pa so pretresljive njegove tri »Teharske pesmi«: Za smrt odbrani; Samomorilsko prepričevanje; Sprevod prekletih – ki opisujejo tragedijo vrtnjenih in večinoma pobitih sotrpinov.

Sprevod prekletih

*Klamajo, lazijo po razžarelem pesku –
grozljivi trop polmrtvih okostnjakov,
opotekaje se naprej, nazaj in v stran korakov,
zasópljeno bolščeči v nič. V odblesku*

*njih oči boleče spraševanje: smo še ljudje?:
Mož – sama kost. Fant – zrumenela koža, kost.
Mladinec – najstnik – zmenê brezmesno v dve gubé.
Kot mumije: obraze jim skljuvala je bridkost,*

*živote sprale plohe, zgloodala vročina, glad.
Hreščeče prsi ne držijo sape več, ne nad.
Na ustnah mrè edina želja: »Vode! Dajte vode!«
- »Na, belček, kar nascal si – žri, polokaj iz posode!«²*

Sam je sicer ušel smrti, toda za vedno je ostal zaznamovan in ranjen. Ves čas ga je preganjal tudi občutek krivde, ker je preživel. Morda je bil to tudi eden od vzrokov, da se je v poznejših letih vse bolj posvečal likovnemu ustvarjanju in pedagoškemu delu. A spominom ni mogel povsem uiti ... To nam izpričuje njegov cikel »Holokaust« v katerem je s temnimi in krvavo rdečimi barvami poskušal izraziti prav to bolečino ob smrti pobitih, katerih trupla trohniijo na dnu brezen v Kočevskem Rogu in drugod po Sloveniji.

1 Marijan Tršar: Žejni soj oči, Družina, Ljubljana 2003, str. 80.

2 Marijan Tršar: Dotik smrti, Nova revija, Ljubljana 2000, str. 97.

Lavatorij v Gonarsu. Linorez. Ljubljana, 1943. (Dotik smrti, str. 22)

Njegov ponovni – veliki umetniški »izbruh« se ga v osemdeseta leta prejšnjega stoletja – v čas upokojitve (1983) in ženine smrti za zločesto boleznijo (1986). Kot da bi hotel nastalo praznino čim bolj zapolniti z nenehnim delom. Prav v letu osamosvojitve Slovenije (1991) je v Novem mestu pripravil retrospektivno razstavo svojih del, naslednje leto (1992) pa je pri založbi »Slovenska knjiga« (Ljubljana) izšla tudi njegova obsežna monografija. In prav slikanje in eksperimentiranje z barvami mu je dajalo tudi dovolj časa za razmišljanje o sebi, o ljudeh okoli njega in o svetu v katerem je živel. Eno izmed teh kritičnih razmišljanj je zapisal tudi v svoj dnevnik za 23. 8. 1987³: »Kam plovemo? – me je iz morilskih sanj pognal memento iz mojih študentskih spominov – zares, v kakšen prekleti jutri plovemo Slovenci s svojo grozljivo hipoteko – z nepravno krivdo za desetisoče pri nas zverinsko pobitih med vojno in po njej? In – sem se zgrozil do kraja zbujen – le kakšna bo naša nadaljnja usoda – kako naj pogledamo v oči narodom, ki jim je sveto temeljno pravilo vseh človeških civilizacij, da mora zločinu slediti kazen! A pri nas še toliko huje – ni šlo za maščevalni zob za zob pomor zakletih sovražnikov, okrutnih okupatorjev naše domovine, marveč za sorojake, za naše brate in sestre, očete in matere, celo za nedolžne otroke, brez sodbe pomorjene v kajnovskem genocidu! In vsi ti tisoči zdaj že malone pol stoletja zasutih ust trohnijo po jamah in grapah gozdov, po jarkih in rudniških rovih, zmetani vanje, nepokopani, brez

imena, brez znamenja na tem neznanem zadnjem počivališču. Le kako je mogoče, da v skoraj petdesetih letih nismo mogli (smeli ali hoteli, si upali) odkriti vsaj enega samega njihovega morilca od zagotovo na stotine krvavih rok klavcev in njihovih pomagačev ter njihove zločinske logistike, ki je takšno množično pobijanje sploh omogočila? Kako da v vsem tem času nismo mogli (smeli, hoteli, si upali) najti vsaj deset prič, da bi si drznile govoriti o tej naši 'krvavi rihti' – kako mogoče, da nihče od krivih in nekrivih vidcev ni nič videl, nič slišal, nič vedel o tej najhujši slovenski moriji? – kakšna zločinska zarota rdečega molka!

Toda ali si potlej smemo jemati pravico, da s tem, kar bi morali, pa nismo opravili sami, obkladamo, zadolžujemo prihajajoče rodove, naše nič krive sinove in hčere, vnuke in vnukinje, da bodo morali s to nekaznovano zločinsko hipoteko na vesti spomina živeti še cele generacije naprej? – In nikar si ne zakrivajmo oči, da se bo ta morilsko ukleti madež v našem narodu brez kazni, brez izreka obsodbe kar sam od sebe zbledel, zamrl, se razpusil 'in fuga temporum', o ne, še malo ne, ti bratomorski poboji vpijejo do neba, ne bo jih izbrisalo naše nojevsko tiščanje glave v pesek, ne nasilna prevzgoja, ne brisanje spominov, pranje možganov prihajajočih mladih rodov – prav nasprotno, že zdaj se bolj ali manj pritajeno in kljub zagroženim kaznim vedno pogosteje razpirajo skrivnosti novih grobišč, zasutih, zaminiranih špilj in jarkov – kar same od sebe silijo na svetlo in v našo zavest toliko časa tajene kosti nedolžnih žrtev, vseh starosti, obeh spolov, različnih narodov in provenienc. Mar res ne vemo, kdo je kriv za njihovo pogubo, za kruto smrt brez dokazane krivde? In kdo je toliko časa preprečeval, da bi se jih odkrilo, odkopalo in pokopalo po pietetnih navadah vseh človeških skupnosti v spodobnem grobu z imenom? In kdo še sedaj krati objokanim družinam in sorodnikom, da ne izvedo, kje ležijo njihovi najdražji že skoraj pol stoletja? In tudi, kdo so tisti, ki tega svojega neodpušljivega greha ne marajo nositi sami in zanj odgovarjati, marveč ga prelagajo na vse Slovence današnjih in prihodnjih dni? Ali naj torej še naprej ostanemo v Evropi fenomen nekredibilnega naroda, ki v polstoletju ni znal zmiti s sebe krivde gnusnega genocida – odkriti ter obsoditi vnebovpijoče zločine nečloveških morilcev? Naj se nas Bog usmili!«

³ Marijan Tršar: Razmišljanja ob paleti, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2009, str. 244-245.

Matjaž Klemše

*Želet umrjet knežje, zijavo,
lažen jezt že rjovi tukej, me
žeja, kolne, ujet zre. Mej ti ž-
ivalje težnje z vžretjem! OK?
Težko je življenje razumet*

*Sem mar trmast, sestra?
Res, met ret me martra:
tare mres me, terma;
raste stres ter meter
same teme 'mes ram.
A me trese trema*

*Če se Polh javi,
Čeh javi posel.
Hlipa ves, joče,
hoče le vsaj pi-
vo, če hlapi. Jes!
Pije sohvaleč.
Včasih je lepo.*

*od kadaj si sploh v lj?
kadaj si sploh v lj?
si sploh v lj?
sploh v lj?
v lj?
lj?
Apelj in Čelular*

*Sred' vod čistih jezer
sled od čilih Vener,
ded not ščiti eter
bled kot čik in reper.*

*Jedoč isti kreker,
fenoč in ti, Peter,
nekoč nisi htel, fer,
šest koč in piet jeter.*

*Le od kod čini, Goethe?
Peko, čiri, Werther?
Kej bo s Či' hi, Weber?
Ne dost' čiti, Rener!*

*Spet, kot včiršnji veter,
žled bo, 'čir ni sever,
vedo' črički že, ker
je od snoči li' p pesek.*

Red Hot Chili Peppers

*Gea crkne. Nov
Gorenc, Vanek,
vrne gol. Enak
navor (nek »Gec«)
okrne nagce v
koren. Cena g-
ovna, Grk, en Ce.
Konvergenca*

*Smešni vampi:
z mesnim pa kis
zmeši, bambi;
zvieš in nam klie' š:
»Smeš it ven, Kim,
s pijestmi pokn' jih,
po žrešni fantki.«
Smashing Pumpkins*

Rojen leta 1978 v Gorici v Italiji. Po maturi na klasičnem liceju Primoža Trubarja v Gorici se je leta 1997 vpisal na Fakulteto za Inženirstvo na Univerzi v Trstu, smer Okolje in prostor. Leta 2004 je prek študentske izmenjave gostoval na Univerzi v Mariboru, nakar se je po diplomi tam tudi zaposlil na znanstveno-raziskovalnem projektu. Od leta 2008 dela kot tehnik pri gradbenem podjetju na Goriškem. Leta 2009 je objavil prozni prvenec *V zakrpanih gozdarjih*, v katerem je potopisno in romaneskno obdelal enomesечно hojo skozi Slovensko planinsko pot. Roman je doživel velik uspeh, saj je v pripravi njegov ponatis.

Umetniški duh sicer udejanja tudi kot pesnik in pa zlasti v glasbi kot skladatelj, poliinstrumentalist in vokalist v rock bendu *Floating Points*.

Sodeloval je pri nekaj glasbenih projektih in ustvaril zvočne inštalacije doma in v Sloveniji ter poje pri več pevskih zborih na Primorskem.

Matjaž Klemš se z razmeroma novo pesniško govorico pojavlja kot ubesedovalec tehnične moči besed. Njegove pesmi, ki jih zaznamuje poanta v zadnjem verz, so grajene od temeljev proti vrhu. Če je temelj končni verz (ki ga lahko v nekem idealnem branju imamo tudi za naslov posamezne pesmi), so ostali, ki ga predhajajo, njegovi anagrami ali njegove aliteracijske igre. Sam rad poimenuje svoje pesmi s skovanko »anagrastih«.

Razbrati pomen na videz igrackaste poezije pa postane za bralca in interpretu pravi izziv, saj je formalna zgradba dovršena, smisel pa v njej spretno prikrit, nikakor pa ne sam sebi namen.

Klemš se oklene jezika in ga v zvočni plati preoblikuje, odpira in išče njegove meje. V tem smislu gre tudi razumevati svobodo, s katero operira pri oblikovanju prvih-besed, ko jih često zapisuje s pravopisno izmišljenim načinom, ki pa zvesto služi obliki (in duhu!) verzov.

Rozina Švent

Tihe stopinje dr. Stanka Janežiča (1920–2010)

Na pragu jeseni, ko se njegove Ormoške gorice odenejo v zlatorumene barve, se je tiho poslovil prelat, profesor, dr. Stanko Janežič – duhovnik, teolog, pesnik in pisatelj. Na njegovo zadnjo pot so ga pospremili številni prijatelji, znanci in sokrajani iz rojstne župnije Sv. Miklavž pri Ormožu. Mnogo več pa je tistih, ki ga bomo za vedno nosili v svojih srcih! Na svoji dolgi življenjski poti je zapustil »tihe stopinje« v rodni slovenski zemlji in v našem zamejstvu.

Dr. Stanko Janežič se je rodil 4. avgusta 1920 na Pavlovskem Vrhu blizu Miklavža pri Ormožu – kot zadnji, štirinajsti otrok zelo pobožnih staršev (duhovnik je bil tudi očetov brat Rudolf, ki je dečku finančno pomagal pri študiju). Osnovno šolo je obiskoval v Ormožu in se nato vpisal v Malo semenišče

v Mariboru. Tu je obiskoval tudi klasično gimnazijo. Po maturi (1940) se je vpisal na tamkajšnjo Visoko bogoslovno šolo, vendar je njegov študij prekinil začetek druge svetovne vojne. Študij je nato nadaljeval v Ljubljani in v Rimu – na Papeškem vzhodnem inštitutu kjer je pod vodstvom prof. dr. Tomáša Špidlřka (1919–2010) opravil tudi doktorski študij. Tema njegove disertacije je bila »duhovnost ruskega 'starca' in svetnika Tihona Zadonskega«, ki jo je napisal v štirih jezikih (slovenskem, ruskem, francoskem in italijanskem – objavljena je bila leta 1962 pod naslovom »Imitazione di Cristo secondo Tihon Zadonski«).

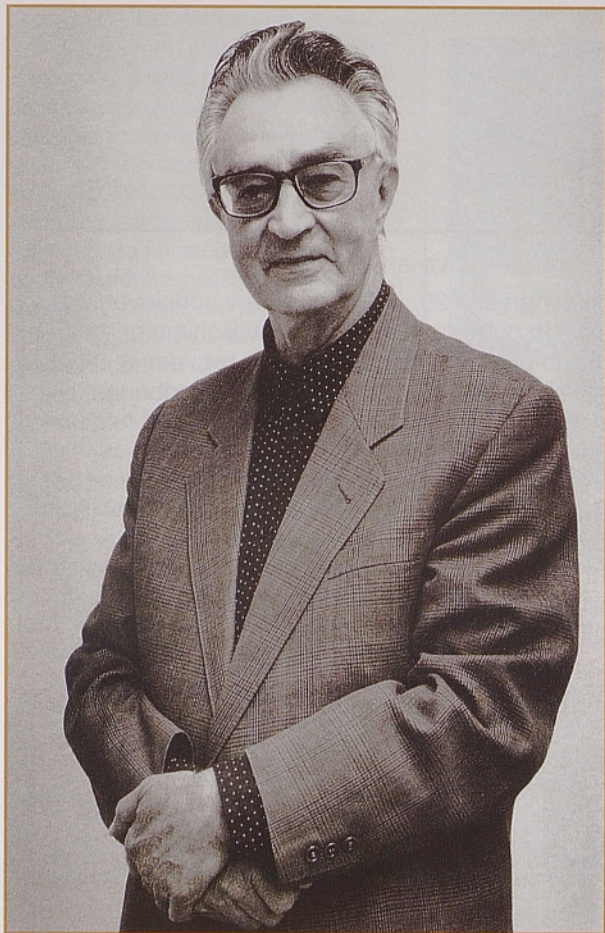
V duhovnika je bil dr. Stanko Janežič posvečen 17. junija 1945 v Zermanu blizu Trevisa. Njegove duhovniške službe so bile vezane na kraje ob naši zahodni meji: 1945–1950 kaplan na Proseku in Kon-

ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO •

Priznanja in zamolčevanja

Boris Pahor je še naprej deležen izjemnega zanimanja medijske in kulturne javnosti. Začelo se je v Franciji in se širilo najprej po drugih evropski sredinah, potem pa je zajelo tudi Italijo in našo deželo. Bil je kakor plaz, ki se je sprožil potihom in počasi, sprva kot previdno otipavanje javnega mnenja in njegovih nepredvidljivih reakcij, potem pa kot odkritje dolgo zamolčanega ustvarjalca, ki si naenkrat zasluži neovrgljivo priznanje. Boris Pahor je zasvetil kot zvezda, ki je z močjo zgovornega in sproščenega pisatelja prikazal svoj izvirni pogled na tragedijo druge svetovne vojne. Kmalu so društva, šole in javne ustanove naravnost tekmoval, kdo si bo prej zagotovil nesposreden stik z zgovornim pričevalcem neštevilnih žrtev nasilja. Prevodi njegovih del si sledijo kot po tekočem traku. Vsi smo se veselili presenetljivih odmevov njegovih nastopov v javnosti in mu čestitali, obenem pa čutili, da je vsa ta pozornost namenjena njegovi osebi in njegovemu ustvarjanju. Vse to smo mu privoščili, vendar se je marsikdo potihem spraševal, ali bo javnost kdaj postala pozorna tudi na usodo skupnosti, ki jo je pisatelj opisal v svojih delih in jo dosledno postavljaj v ospredje svojih pričevanjskih pogovorov in nastopov. Kot množično žrtev istih totalitarizmov, ki jih je sam občutil na lastni koži in jih obsodil v svojih delih. Trst se je v polpretekli dobi vendarle že spomnil slovenskih umetnikov: Spacal, Černigoj, Palčič so doživeli lepe retrospektivne razstave, Merku je svojega Kačjega pastirja videl v Verdiju, Vrabec je bil deležen prestižne glasbene nagrade. To so bili umetniki-posamezniki, a za njimi se je skupnost, iz katere so izšli in ki jih je izrazila in morda navdihnila, izgubila v megli nezanimanja in zamolčevanja. Skupnost je bila deležna nekaj poskusov za časa zadnjih demokratičnih uprav na tržaški občini in pokrajini, a je ostala ob zavračanju kakršnekoli vidne prisotnosti slejkoprej le privid v mestnem telesu. Ali nam bo iz sive anonimnosti pripomogel osebni uspeh Borisa Pahorja in njegove Nekropole v Verdiju?

Stanko Janežič.

« tovelu; 1950–1954 župni upravitelj v Ospu in Mačkovičah pri Trstu; 1960–1969 škofov delegat in vmes tudi kaplan pri Sv. Vincenciju v Trstu. Ob tem je bil več let (1945–1954 in 1962–1969) tudi katehet na raznih osnovnih in nižjih srednjih šolah na Tržaškem ter imel pridige pri radijskih mašah za Slovence (1960–1969). Kot duhovni asistent pa je deloval tudi v Kulturnem klubu slovenskih študentov in v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu.

Leta 1969 se je vrnil v domovino in postal najprej stolni vikar v Mariboru, nato je bil tri leta spiritual v Slomškovem dijaškem semenišču, za tem pa se je posvetil profesuri na Teološki fakulteti Ljubljana – oddelek Maribor. Do upokojitve (1996) je kot profesor predaval osnovno bogoslovje, s poudarkom na ekumenski teologiji.

Ob vsem tem bogatem duhovniškem delovanju pa je našel tudi čas za pisanje poezije in proze, ki ju odlikuje izredna tematska raznolikost: od domoljubno-spominske do religiozno-refleksivne in osebno izpovedne ... Njegova bibliografija šteje preko 450 enot: izdal je 19 pesniških zbirk, 11 proznih del in štiri knjige pesmi v prozi – ostalo pa so znanstvene/

strokovne teološke monografije in članki, ki jih je objavljajl v revijah, koledarjih in zbornikih: Bogoslovni vestnik, Kraljestvo božje, V edinosti, Nova mladika, Znamenja, Božje okolje, Mohorjev koledar, Dom in svet itd.

Kljub bolezni, ki ga je pestila nekaj zadnjih let, je bil vse do lanskega leta redni gost »študijskih dni Draga« na Opčinah pri Trstu, neumorno je pisal (njegovo zadnje delo s pomenljivim naslovom »Med zemljo in nebom« nosi letnico 2010) in maševal. Njegovo izmučeno srce je prenehalo biti na praznik Marijinega rojstva, 8. septembra 2010. Pokopali so ga 10. septembra na domačem pokopališču v Miklavžu. Tako kot ni v svojem življenju ničesar prepuščal naključju, je poskrbel tudi za svoje zadnje počivališče – sam si je postavil nagrobnik, ki je izdelan v obliki križa in nosi napis: »Tu čaka Vstajenja in polnost Življenja dr. Stanko Janežič, duhovnik, teolog, pesnik in pisatelj.«

Prisluhnimo še enkrat eni od njegovih objavljenih pesmi (Tihe stopinje, Založba Tabor Trst, 1968, str. 91):

ZASPAL BI

*Zaspal bi
tukaj na dobri zemlji
od sončnih žarkov ogret*

*in bi sanjal
vso večnost*

*modrino neba
in zelenje trav
in rast dreves
in opojnost
življenja.*

*In bi v eno prešel
s to dehtečo prstjo*

*in bi razglašal
soncu in zvezdam
in vsem stvarjem*

*skrivnost
nesmrtnosti
in prerojenja.*

Antena

UMRLA JE MIRJAM KOREN

V Trstu je 18. oktobra podlegla hudi boleznii radijska in televizijska programistka ter režiserka Mirjam Koren, ki je bila do predčasne upokojitve 31. avgusta odgovorna za slovenske programe na deželnem sedežu RAI v Trstu. To mesto je krila od leta 2006, v službo pa je pri tej ustanovi stopila leta 1978. Pred tem je delala na Slovenskem raziskovalnem inštitutu v Gorici.

Korenova se je rodila leta 1949 v Gorici, diplomirala pa je iz sociologije v Tridentu.

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES

Svetovni slovenski kongres je 20. in 21. oktobra v sodelovanju z domačimi znanstvenimi in poklicnimi ustanovami v Bohinju priredil 4. konferenco slovenskih arhitektov in gradbenikov iz sveta in Slovenije. Razpravljali so o varovanju arhitekturne in gradbene zapuščine, zeleni arhitekturi, gradbeništvu in urbanizmu, rabi energije v gradbeništvu ter o novih tehnologijah.

Na Opčinah pri Trstu je bil 13. novembra že tradicionalni simpozij iz niza Ko ni več meja, ki se krožno prireja vsako leto pri drugi slovenski manjšini, začel pa se z z naslovom Ko ne bo več meja leta 2002 v Gorici. Tokrat je bil namenjen možnosti črpanja evropskih sredstev in predstavitvi uspešnih čezmejnih projektov. Soprireditelj je bil Euroservis iz Trsta.

Umrl je slikar Marijan Tršar

V Ljubljani je 18. oktobra umrl akademski slikar, pedagog, likovni kritik, pesnik in pisatelj Marijan Tršar.

Rodil se je 17. februarja 1922 v Dolenjskih Toplicah. Med vojno in po njej je doživel strahote treh totalitarizmov: ustaški zapor v Zagrebu, fašistično koncentracijsko taborišče v Gonarsu, od koder je znano njegovo umetniško sodelovanje s prijateljem pesnikom Francetom Balantičem, in komunistično uničevalno taborišče Teharje, od koder imamo ravno tako nekaj njegovih dragocenih slikarskih pričevanj. O teh doživetjih je leta 2000 izdal knjigo *Dotik smrti*.

Tršar je najprej vpisal študij umetnostne zgodovine, nato pa prestopil na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je leta 1951 diplomiral pri profesorju Gojmirju A. Kosu in zatem končal še grafično specialko pri Božidarju Jakcu. Leta 1979 je na beograjski univerzi končal magisterij iz umetnostne zgodovine in postal redni profesor na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani.

Kot umetnostni zgodovinar in teoretik je objavjal v revijah in izdal vrsto monografij.

Od leta 1953 je sodeloval na mnogih skupinskih razstavah in bienalih doma in na tujem ter imel več kot 50 samostojnih razstav. Nazadnje so bila njegova dela, ki so nastajala od leta 2004 do lani, na ogled najprej v Kanalu, nato pa v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici, vendar se odprtja konec septembra že ni mogel več udeležiti zaradi bolezni.

Prvi delni prikaz njegove ustvarjalnosti v zamejstvu pa je bil v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu 12. marca 2001. Ob predstavitvi njegovih spominov je bilo namreč na ogled kakih 50 njegovih risb, grafik in akvarelov iz taborišč v Gonarsu in na Teharjah. Takrat se je rodila zamisel za stalno razstavo teh pričevanj v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu, kar je bilo s takratnim vodjo dr. Antonom Jamnikom v kratkem času uresničeno. Ko je 10. junija naslednjega leta v DSI nastopil pevec Marko Fink, je v Trst prišel tudi Tršar in zaradi lepih stikov, ki so se ustvarili, daroval društvu eno sliko iz cikla *Holokavst*, ki od takrat visi v predsobi Peterlinove dvorane. Tudi ta ciklus je potem našel mesto v Šentvidu.

Slikar Marijan Tršar pred sliko iz cikla *Holokavst*, ki jo je podaril Društvu slovenskih izobražencev leta 2002.

UMRLA JE PROF. ANTONIJA BERNARD

V Parizu je 8. oktobra umrla ravno upokojena dolgoletna predstojnica katedre za slovenščino in direktorica Oddelka za Srednjo in Vzhodno Evropo na državnem inštitutu za vzhodne jezike INALCO dr. Antonija Bernard. Svoječas je bila tudi predsednica francoskega komiteja za slavistiko in podpredsednica pariškega Inštituta za slovanske študije. Ob pedagoškem delu je objavila vrsto slovenističnih in rusističnih člankov ter razprav v znanstvenih revijah. Objavila je prva priročnika o Sloveniji in o slovenski zgodovini v francoščini ter vodila priprave za prvi francoski multimedijski učbenik slovenščine.

Bernardova je za Društvo Slovencev dolga leta vsako nedeljo popoldne ob slovenski cerkvi prostovoljno učila otroke slovenščino. Prirejala je literarne večere s slovenskimi pesniki in pisatelji na obisku v Parizu in predavanja po vsej Franciji. Velike zasluge pa si je pridobila tudi kot prevajalka, saj je v francoščino med drugim prevedla štiri romane Borisa Pahorja in en roman Draga Jančarja.

Rodila se je kot Antonija Grobelnik ali Povhova Tončka 12. maja 1942 v Lovrencu na Pohorju. Po maturi na klasični gimnaziji v Mariboru je odšla v Pariz, kjer je ob delu študirala in si ustvarila družino.

BERNARDA IN MARKO FINK

Pri znani francoski založbi plošč klasične glasbe Harmonia Mundi sta septembra in oktobra izšli na zgoščenkah znameniti deli, pri katerih v vodilnih vlogah pojeta brat in sestra basbaritonist Marko in mezzosopranistka Bernarda Fink.

Prvi nastopa v Mozartovi operi Čarobna piščal v izvedbi skupin RIAS Kammerchor in Akademie für Alte Musik Berlin. Dirigira René Jacobs. Druga pa je med interpreti Pergolesijeve kantate Stabat Mater v izvedbi Akademie für Alte Musik Berlin. Dirigira Bernhard Forck.

Mit o NOB

Mlajši raziskovalec iz Slovenskih Konjic Gregor Medvešek je pri Društvu za raziskovanje polpretekle zgodovine OZNA v Radencih na 287 straneh izdal knjigo Mit o NOB, Miti in resnice o narodnoosvobodilnem boju.

Spomin na Antona Novačana

Ob letošnjih XVIII. Novačanovih gledaliških srečanjih v Celju so se na pokopališču v Vojniku 16. oktobra spomnili pisatelja in politika Antona Novačana (1887-1951). Z nagrobnika je že pred leti izginil Novačanov bronasti kip, delo Franceta Ahčina iz Argentine. Ob koncu novembra je predvideno odkritje plošče na njegovi rojstni hiši.

Tak je bil izvorni Novačanov nagrobnik (foto Štefan Rutar).

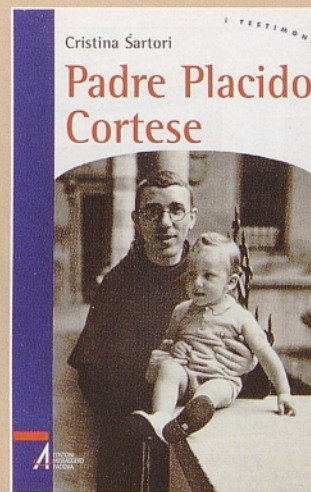
Nova knjiga o p. Corteseju

Pri založbi Messaggero v Padovi je oktobra izšla priročna knjižica s preprostim naslovom *Padre Placido Cortese, La sua vita, dono del silenzio (Pater Placido Cortese, Njegovo življenje kot dar molka)*. Napisala jo je mlajša časnikarka Cristina Sartori iz Padove, ki vodi tiskovni urad založbe in revije *Messaggero di sant'Antonio* ter radijsko oddajo *Incontri del Messaggero di sant'Antonio*.

Sartorijevo je prevzel lik »mučenca zaradi ljubezni« minorita p. Placida Corteseja (1907-44), za katerega je v teku beatifikacijski postopek. Knjižica na 136 straneh je namenjena predvsem mladim, izšla pa je v zbirki *I Testimoni (Pričevalci)*. Po uvodih, ki sta jih napisala provincial padovanske province minoritov p. Gianni Cappelletto in avtorica, je snov razdeljena na tri dele.

V prvem avtorica v 16 poglavjih predstavlja življenje in delo p. Corteseja. Ob upoštevanju že objavljenih del, zlasti biografije p. Apollonia Tottolija, je intervjuvala že znane, a tudi nove pričevalce in v nekoliko literarno predelani obliki predstavila njihove spomine in občutke. Tako imata svoji poglavji tudi kardiologinja Majda Mazovec iz Ljubljane in ekonomist Ivo Gregorc iz Ženeve, ki pripovedujeta o patrovi pomoči slovenskim internirancem in drugim potrebnim, a tudi o njegovih zadnjih dneh v bunkerju gestapa v Trstu.

Drugi del kratko navaja vire za poglobitev obravnavane snovi. V tretjem sta slovarček zgodovinskih in cerkvenih pojmov, ki so mladim manj domači, ter Cortesejev življenjepis v kratkih točkah. Dodanih je osem strani dokumentarnih fotografij.

Zbornik o Ljubki Šorli

literarnih zgodovinarjev in univerzitetnih profesorjev iz Slovenije in drugih držav.

Univerza v Novi Gorici je izdala zbornik *Uporno sem viharjem kljubovala*. Gre za gradivo s celodnevne posveta ob stoletnici rojstva goriške literarne ustvarjalke, kulturne delavke in pedagoginje Ljubke Šorli Bratuž, ki ga je februarja priredila v Kulturnem domu v Gorici Fakulteta za humanistiko novogoriške univerze. Zbornik je uredila Katja Mihurko Poniž. V petih sklopih so objavljeni prispevki štirinajstih slovenistov,

JUBILEJ MLADINSKIH ORGANIZACIJ V ARGENTINI

Mladi Slovenci v Argentini, člani Slovenske dekliške organizacije in Slovenske fantovske zveze, imajo vsako leto krajevni Mladinski dan v domu, v katerem se zbirajo. Poleg tega imajo skupni, osrednji Mladinski dan, vsako leto v drugem domu. Na letošnjem osrednjem Mladinskem dnevu, ki je bil 7. novembra v Slomškovem domu v Buenos Airesu, so sklenili praznovanja ob 60-letnici omenjenih osrednjih organizacij za mlade, ki sta bili ustanovljeni leta 1949. Najprej je bila na sporedu mladinska maša, sledile so športne tekme, nato bogat kulturni program. Izšla je tudi brošura, ki za zadnjih deset let dopolnjuje zbornik, ki je izšel ob 50-letnici SDO in SFZ.

13. slovesnost za primorske padalce v Škrbini

foto I.G.

foto I.G.

Zbor F. Venturini, na mikrofону Anči Godnik in za njo John Earle (levo); pogled na občinstvo in častno stražo (desno).

V Škrbini pri Komnu je bila 11. novembra že 13. spominska svečanost za padle in pomorjene primorske padalce. Najprej je bila v cerkvi sv. Antona zadušnica, ki jo je daroval vojaški kaplan p. Vito Muhič. Spomnili so se tudi padalca Venceslava Ferjančiča, ki je umrl v Argentini 8. novembra.

Sledila je slovesnost pred spominsko ploščo. Pel je moški zbor Fran Venturini od Domja pod vodstvom Ivana Tavčarja, spored pa je povezovala domača kulturna delavka Anči Godnik. Po nastopu župana Uroša Slamiča je imel slavnostni govor v slovenščini časnikar in veteran John Earle iz Trsta, ki je pobudnik srečanj v Škrbini. Spregovorili so nato major Ryan Brock z ameriškega veleposlaništva v Ljubljani, britanski veleposlanik Andrew Page, ki je imel dolg in poglobljen govor v slovenščini, nekdanji padalec Ciril Kobal, v imenu svojcev pogrešanih padalcev pa brat Miloša Adamiča Stojan Fakin, na čigar domačiji je pritrjena spominska plošča. Ob spomeniku so bili častna straža Slovenske vojske in prapori borcev ter Društva TIGR. Domačini so nato v stari šoli pogostili vse prisotne.

V okviru spominskih slovesnosti za primorske padalce je bil že 5. novembra v Kulturnem domu v Komnu kulturni večer, na katerem so predstavili knjigo prof. Mire Cencič *Primorske pesmi rodoljubja in tigrovskega upora*. V antologiji *domoljubnih pesnikov*, ki jo je izdalo Društvo TIGR, so namreč zastopani tudi nekateri primorski padalci. Po pozdravu župana Uroša Slamiča in nastopu mešanega zbora Cominum pod vodstvom prof. Ingrid Tavčar sta o knjigi spregovorila avtorica in časnikar Ivo Jevnikar. Izbor pesmi je podala Anči Godnik.

SLOVENC V AVSTRALIJI

Obisk, ki ga je med 20. septembrom in 3. oktobrom opravil vodja Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu minister dr. Boštjan Žekš pri Slovencih v Avstraliji, je tudi širšo javnost opozoril na razgibano življenje naše tamkajšnje skupnosti, ki šteje do 30.000 članov. (Na uradnem štetju leta 2006 je sicer 16.000 Avstralcev izjavilo, da so slovenskega porekla.)

Minister je najprej obiskal Slovence na Kitajskem, kjer jih je okoli 100, nato pa se je v Avstraliji udeležil dveh večjih prireditev, se srečal s slovenskimi znanstveniki in avstralskimi politiki ter obiskal devet izmed petnajstih slovenskih središč, ki so razpršena po ogromni državi. Najpomembnejša so tri središča, ki jih v Melbournu, Sydneyju in Adelaidi oskrbujejo štirje slovenski frančiškani. V Slovenskem verskem in kulturnem središču sv. Cirila in Metoda v Melbournu so 26. septembra praznovali 50-letnico Slomškove šole. V Sydneyju pa je bil 2. oktobra 36. Mladinski koncert z naslovom Znova povezani. V Canberri je dr. Žekš sodeloval pri odprtju novih prostorov slovenskega veleposlaništva, ki ga zaenkrat vodi odpravnik poslov dr. Zvone Žigon.

UMRLA JE MAJDA BARTOL

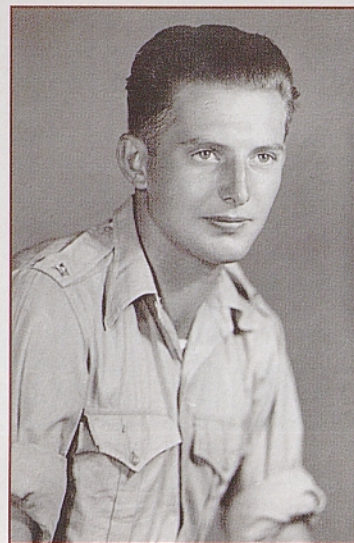
V Ljubljani je 21. septembra preminila Majda Bartol, vdova Giraldi. Na veliki šmaren je obhajala 85. rojstni dan. Ves povojni čas do hude bolezni, ki jo je prizadela pred sedmimi leti, je preživela v Trstu, nakar se je zdravila v Sloveniji. V Trstu je službovala pri Zavezniški vojaški upravi in na prefekturi, veliko svojega časa pa je posvečala Društvu slovenskih izobražencev, študijskim dnevom Draga in drugim pobudam tržaških Slovencev.

Umrl je primorski padalec Venceslav Ferjančič

V Buenos Airesu v Argentini je 8. novembra preminil eden zadnjih »primorskih padalcev« – radiotelegrafist Venceslav (Vencelj) Ferjančič. Rodil se je 5. septembra 1919 v Idriji. Bil je član skupine, ki jo je na Bližnjem Vzhodu izurila britanska tajna služba ISLD v sodelovanju s prof. Ivanom Rudolfom, in prvi primorski padalec, ki je pristal na slovenskih tleh. Zato so mu tudi dali ilegalno ime Adam. To je bilo v noči od 17. na 18. marec 1943 pri Smrečju blizu Vrha Sv. Treh Kraljev nad Logatcem. Z njim sta bila Bojan Koler in Anton Božnar.

To so bili edini padalci, ki so jih Britanci poslali k slovenskim četnikom in v pomoč obveščevalnemu omrežju polkovnika Vladimirja Vauhnikarja. Vse ostale padalce, začevši s trojko, ki je izskočila iz istega letala nekaj minut za njimi nad Paljevim ob Soči, so poslali k partizanom. Med sabo pa se fantje niso razlikovali v idealizmu in rodoljubju.

Koler in Božnar sta že leta 1943 izgubila življenje. Prvega so ubili četniki, drugega partizani. Ferjančič je doživel veliko zanimivega in hudega, zato se ni hotel vključiti v bratomorni boj in se je od jeseni 1943 skrival. Po koncu vojne je bil dobre štiri mesece zaprt v Ljubljani, nakar je zbežal v Gorico, se poročil z zaročenko – aleksandrino Slavico Černe in se čez dobro leto z njo in prvim otrokom izselil v Argentino, kamor je došel 17. novembra 1948. V okraju San Justo v Buenos Airesu se je vključil v slovensko društveno življenje.

Venceslav Ferjančič v Kairu pred odhodom v Slovenijo marca 1943 s posvetilom na hrbtni strani za Bojana Kolerja (iz zapuščine Milana Goloba).

Spomin na Marka Vuka

Marko Vuk je bil izvrsten umetnostni zgodovinar, publicist in katoliški izobraževalec iz Mirna. Tri leta po njegovi tragični smrti so se mu prijatelji z obeh strani meje 24. novembra 2007 oddolžili s spominskim srečanjem na Mirenskem gradu.

Zdaj sta Goriška Mohorjeva družba in Pokrajinski arhiv iz Nove Gorice, ki hrani njegovo arhivsko zapuščino, izdala knjigo Marko Vuk 1947-2004. V njej so Ivanka Uršič, Marija Češut in Jurij Rosa zbrali posege z omenjenega srečanja in nekaj novih prispevkov, skupno 26 krajših sestavkov, ki osvetljujejo njegovo osebnost in delo, a tudi dobo, ki jo je sooblikoval.

Marko Vuk
1947-2004

Spominska slovesnost na Mirenskem Gradu 24.11.2007

Društvo slovenskih izobražencev v novi sezoni

Senatorica Tamara Blažina in deželni svetnik Igor Gabrovec (levo); predstavitev političnega trilerja Mihaela Brejca (desno).

Po poletnem premoru in po pospravi letošnje 45. Drage so se oktobra začeli redni ponedeljkovi kulturni večeri v Peterlinovi dvorani v organizaciji Društva slovenskih izobražencev. Prvi večer je bil v ponedeljek, 4. oktobra, na njem pa sta sodelovala senatorica Tamara Blažina in deželni svetnik Igor Gabrovec, ki sta govorila o odnosih med manjšino in svetom politike. Naslednji ponedeljek, 11. oktobra, so v društvu predstavili svojevrsten politični triler dr. Mihaela Brejca Igralec ragbija. O tem delu sta poleg avtorja spregovorila še raziskovalec slovenskih povojnih političnih in varnostno-obveščevalnih procesov Igor Omerza in predstavnik založbe Nova revija Tomaž Zalaznik. V ponedeljek, 18. oktobra, je bila v Peterlinovi dvorani otvoritev velike razstave koroškega slikarja Valentina Omana. Slikar se je žal zaradi nenadne bolezni ni mogel udeležiti, lepo pa sta ga predstavila dr. Janko Zerzer in Omanova ožja rojakinja Pepca Wieser. Ogledali smo si tudi video Tanzenberg – Plešivec, Omanove freske iz let 1987-88. Za glasbeni okvir pa je poskrbel kitarist in skladatelj Janez Gregorič. Zadnji ponedeljek v oktobru so v društvu posvetili publikaciji »Pravica do uporabe slovenščine pred sodno oblastjo in javno upravo«. O publikaciji so spregovorili Karlo Mučič, odv. Renzo Frandolič in prof. Samo Pahor.

Otvoritev razstave Valentina Omana v okviru Koroških dnevov (levo) in predstavitev publikacije o uporabi slovenščine pred sodno oblastjo (desno).

V lepem spominu

Na pragu letošnje jeseni smo se zadnjič poslovili od dveh žlahtnih oseb, na kateri nas bo poslej spremljal lep in hvaležen spomin.

V rodni Ljubljani je v svojem 86. letu umrla Majda Bartol Giraldi, katere rod je po očetovi strani izviral z Dolenjskega, po materini pa z Notranjskega. Ves povojni čas je živela v Trstu, kamor se je bila zatekla pred nastopom nasilnega režima v domovini. Po poklicu je bila uradnica v javni administraciji, kjer so jo cenili zaradi zanesljivosti in razgledanosti. Z možem Silvanom Giraldijem, priljubljenim tehnikom na tržaškem radiu, sta si ustvarila prijeten dom, ki je bil gostoljubno odprt številnim prijateljem, še prav posebno onim po svetu: z vsemi je gospa Majda vzdrževala tesne stike, saj je z njimi delila spomine predvojnih časov, stiske medvojnih in potem upanje v slovensko prerojenje. Dočakala je svobodno Slovenijo in vsa dogajanja je spremljala z živim zanimanjem, kot ga zmorejo resnični domoljubi.

V vsem tržaškem obdobju je bila »naša Majda« povezana s prosvetnim dogajanjem med svobodoljubnimi in katoliškimi rojaki: skupno z neločljivo sestrično Mileno Medvešček Andrée je znala poživljati srečanja in prireditve, posebej še na Dragi, ki ji mora biti hvaležna tudi za nenadomestljivi napor pri tipkanju zbornikov s študijskih dni. Drago je obiskovala do zadnjega, po zaslugi razumevajočih sorodnikov celo iz Kamnika in na vozičku, ko so ji moči začele popuščati. Zdaj počiva na ljubljanskih Žalah, spomin nanjo pa živi v srcih vseh, ki so jo imeli radi in jo spoštovali.

Majda Bartol.

Neža Tributsch.

V Ukvah v Kanalski dolini pa je na začetku oktobra umrla Neža Tributsch, star 85 let. Po poklicu je bila šivilja in njene spretno roke so znale izdelovati tudi koroške narodne noše, kras in ponos naših rojakov pod Svetimi Višarjami. Ob poklicnem delu in domačih opravilih je rada pomagala na vse strani, zlasti pri skrbi za male otroke, ki so imeli starše po službah ali pa na bolniški postelji.

Ampak Neža Tributsch je bila najprej pevka, vse življenje navdušena pevka v domačih zborih, začeni s cerkvenim, kjer ji je zvesto delala družbo sestra Mici. S svojim lepim glasom je dajala duška svoji ljubezni do domače besede in predanosti Mariji, katere kip je ob domačih procesijah tako rada krasila z vrtnim cvetjem. Rada je hodila na žegnanja, romanja, izlete in prireditve tudi v Avstrijo, Slovenijo in seveda med nas na Tržaško in Goriško, kjer so ji leta 1980 na Plešivem tudi podelili priznanje Slovenske skupnosti. Deset let prej je nastopila na domačih občinskih volitvah, in sicer na listi Slovenskega ljudskega gibanja, ki jo je – prvi tak primer v Kanalski dolini – vložil naš nepozabni prijatelj dr. Franc Mljač.

Neža Tributsch je bila vedrega značaja in rada je imela svoje ljudi. Njen priljubljeni sprehod jo je nešteto vodil po poti, ki se vije iz Ukev strmo proti planini Ravni in naprej pod Ojsternik. Ustavljala se je in z očmi objemala domači kraj z vencem gorà naokoli. Tam je zdaj njeno poslednje domovanje in naša misel jo bo pogosto obiskovala.

S. M.

Umrl je salezijanec Ivan Dobršek

V Hamiltonu v Kanadi je 22. avgusta umrl salezijanski duhovnik Ivan Dobršek. Rodil se je 7. septembra 1911 v Zagrebu, odraščal pa je v okolici Šentjerneja. Večne zaobljube je naredil leta 1941, v duhovnika pa je bil posvečen leta 1946. Več let je delal v Italiji med begunci v taboriščih, nato pa v zavodu Marijanišče na Opčinah pri Trstu. V letih 1970-78 je bil v službi med Slovenci v Hamiltonu v Kanadi. V župniji sv. Gregorija Velikega je veliko pozornosti namenjal tudi kulturnim dejavnostim: vodil je pevski zbor, pisal igre in jih režiral. Ustanovil je slovensko župnijsko šolo in v njej poučeval. Do leta 2008 je nato živel v župnišču in se posvečal bolnim ter starejšim župljanom. Zadnji dve leti pa je preživel v domu za ostarele Clarion.

Umrl je misijonar Ludvik Zabret

Na Trsteniku, kjer je živel od povratka v Slovenijo leta 2005, je 30. oktobra umrl misijonar v Indiji, salezijanec pomočnik Ludvik Zabret. Rodil se je 9. avgusta 1923 v Topolah pri Mengšu, med salezijance je stopil leta 1939, naslednjega leta pa je naredil zaobljube. Leta 1944 so ga poslali v kmetijsko šolo v Italijo, iz Turina pa je leta 1947 odšel v Indijo. Ukvarjal se je predvsem s poučevanjem sodobnega kmetijstva in postavljanjem šol. Najprej je bil v Madrasu, predstojniki pa so ga večkrat premestili, da je začel "iz nič", nakar so z delom nadaljevali drugi. Na koncu je delal v Goi.

DOM DUHOVNOSTI

V Ljubljani so 26. septembra blagoslovili obnovljeni Dom duhovnih vaj, ki so ga pred 85 leti po Plečnikovih načrtih dali zgraditi slovenski jezuiti. Zdaj nosi ime Ignacijev dom duhovnosti.

V letih 1947-49 so jezuiti izgubili tako ta dom, ki je postal prej otroška klinika, potem pa je služil različnim namenom, kot svojo tamkajšnjo rezidenco in cerkev sv. Jožefa. Po demokratizaciji se je denacionalizacijski postopek vlekel do leta 2007, septembra lani pa se je začela zahtevna obnova stavbe.

V Ignacijevem domu duhovnosti skupaj s sodelavci redno delujejo štirje jezuiti.

LOJZE SPAZZAPAN SPET NA OGLED

V Gradišču ob Soči so 15. oktobra predali javnosti prenovljeno stalno galerijo in razstavišče Galleria regionale d'arte contemporanea Luigi Spazzapan. Odprli so jo leta 1977, da bi hranila in predstavljala javnosti dela iz zbirke 87 slik, risb in kipov Lojzeta Spazzapana (Gradišče ob Soči, 1889 – Turin, 1958), ki jo je dve leti prej prepustil Goriški hranilnici Spazzapanov prijatelj in zbiralec njegovih del odv. Eugenio Giletti iz Turina pod pogojem, da uredi stalno Spazzapanovo razstavo v rodnem Gradišču ob Soči. Spazzapan, ki se je leta 1928 preselil iz Gorice v Turin in pretrgal vezi s preteklostjo, velja danes za enega največjih italijanskih umetnikov 20. stoletja.

Ob ponovnem odprtju Spazzapanove galerije so ob delih iz zbirke Giletti predstavili javnosti še Spazzapanova zgodnja turinska dela iz zbirke družin Accati in Villa, ki so na ogled do 11. januarja 2011.

Zadostilna maša v Veliki Britaniji

Predsednik slovenske škofovske konference nadškof Anton Stres in northamptonški škof Peter Doyle (foto Janez Strah).

V Veliki Britaniji je bila 29. oktobra v Great Missendenu nedaleč od Londona maša v spomin na prisilno britansko izročitev 12.000 Slovenk in Slovencev maja 1945 iz taborišča Vetrinj na Koroškem v Jugoslavijo, kjer so jih dale komunistične oblasti skoraj vse pobiti na grozovit način.

Po več poskusih, da bi britanske oblasti uradno priznale in obžalovala takratno dejanje, so za zadostilno in spravno mašo dali pobudo predsednik Društva za britansko-slovensko prijateljstvo Keith Miles z ženo Slavo ter domači župnik Timothy Russ. Somaševanje sta vodila škof iz Northamptona Peter Doyle in predsednik slovenske škofovske konference ljubljanski nadškof Anton Stres. Srečanje je imelo ekumenski značaj, saj se ga je udeležil tudi upokojeni anglikanski škof iz Buckinghama Alan Wilson.

Na koncu prireditve so udeleženci na predlog ravnateljice Študijskega centra za narodno spravo Andreje Valič podpisali pobudo britanskim in slovenskim oblastem za ustanovitev britansko-slovenske zgodovinske komisije, ki naj zbere in preuči vse dokumente in pričevanja ter pripravi skupno poročilo o vetrinjski tragediji.

Levo: somaševalci v Great Missendenu. Desno: del vernikov in gostov (foto Janez Strah).

14. Koroški dnevi na Primorskem

Dr. Janko Zerzer predstavlja dela Valentina Omana v Peterlinovi dvorani (levo); odborniki Krščanske kulturne zveze iz Celovca in kulturni delavci s Tržaškega in Goriškega pri spomeniku bazoviških žrtev (desno).

Kulturna izmenjava ljubiteljskih kulturnih društev s Koroške in Primorske se uspešno odvija že 28 let. Štirinajstkrat so bila primorska društva na Koroškem in prav tolikokrat so nam Korošci vrnili obisk na Primorskem. Kulturne dneve prirejajo Krščanska kulturna zveza iz Celovca, Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta. Letošnji dnevi so bili med 16. in 25. oktobrom v raznih krajih tržaške in goriške pokrajine. Začeli so se z odprtjem slikarske razstave Valentina Omana v Peterlinovi dvorani v Trstu, o čemer poročamo na drugem mestu. V petek, 22. oktobra so v občinskem gledališču France Prešeren v Boljuncu nastopili pevci MePZ Danica in trio Korotan iz Št. Primoža s koncertom »Koroški pušelj«, to je spletom najlepših koroških pesmi. V nedeljo, 24. oktobra je igralska skupina Abeceda iz Celovca nastopila v dvorani Marijinega doma pri Sv. Ivanu v sklopu 13. gledališkega vrtiljaka z igrano predstavo Črke. Z isto predstavo so nastopili tudi naslednji dan v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici. V Gorici so v Kulturnem centru Lojze Bratuž v torek, 19. oktobra odprli likovno razstavo del Gustava Januša. V četrtek, 21. oktobra je bilo v komorni dvorani Centra Bratuž srečanje glasbenih šol s Koroške in Primorske. V soboto, 23. oktobra pa so na Goriškem imeli kar dve gostovanji: zjutraj je bila v slovenskem višješolskem središču mladinska gledališka predstava Koroško kolo, zvečer pa v Štandrežu še gledališka predstava Policija v izvedbi KPD Planina iz Sel. V soboto, 23. oktobra je bilo na vrsti srečanje odbornikov vseh treh zvez v Peterlinovi dvorani v Trstu, ki se je zaključilo s prijetno družabnostjo v večernih urah. Koroški dnevi na Primorskem so se v resnici končali v četrtek, 28. oktobra v Finžgarjevem domu na Opčinah s predstavo Gulyas ali prvičdrugičtretjič, pri kateri so ob pogrnenih mizah postregli z gulašem, ki ga je pripravil prejšnji predsednik KKZ dr. Janko Zerzer.

Koroški zbor Danica in trio Korotan v občinskem gledališču F. Prešeren v Boljuncu (levo) in gledališka predstava Črke v okviru Gledališkega vrtiljaka (desno).

ZAHVALA

ustanovam in posameznikom za darovano knjižno gradivo

V teku letošnjega leta je Knjižnica Dušana Černeta prejela od posameznikov in ustanov vrsto zanimivih knjižnih in periodičnih publikacij. S temi darovi se je knjižni fond izpolnil, tako da smo dosegli skoraj 14.000 knjig in periodičnega tiska, ki je inventariziran in katalogiziran tako, da je dostopen našim uporabnikom. Še vedno pa imamo v skladišču precejšnje število škatel raznega knjižnega gradiva, ki ni bilo še obdelano in čaka na boljše čase.

Radi bi se vsem tem dobrotnikom zahvalili za njihovo razumevanje in za pomoč pri dopolnjevanju knjižnega fonda.

Prva zahvala naj gre slovenskemu tržaškemu pisatelju Borisu Pahorju, ki je našo knjižnico obogatil s knjižnimi prevodi, ki so izšli v nemškem in italijanskem jeziku. Od gospoda Pahorja smo prejeli sledeče publikacije v nemščini, ki jih je izdala Mohorjeva družba v Celovcu: *Nomadi brez oaze*, *Parnik trobi nji*, *Zatemnitev*, *Vila ob jezeru* in *V labirintu*. Dalje nam je pisatelj Pahor poklonil knjigi *Piazza Oberdan* in *Il petalo giallo*, ki sta izšli v italijanščini ter knjigo *Slowenische Novellen aus Triest*, ki je izšla pri založbi Kitab s sedežem na Dunaju in v Celovcu.

Zahvalo naj prejme tudi gospod Marjan Bajc, ki je naši knjižnici poklonil večje število slovenskih šolskih knjig, ki so bile izdane in tiskane v Italiji ter v uporabi na slovenskih srednjih šolah v Italiji.

Iskrena zahvala naj gre tudi založbi Mladika, ki nam redno podari svoje izdaje in tudi knjige, ki jih redno prejema v zamenjavo z založbami iz Slovenije in zdomstva.

Kot smo že večkrat napisali, naša knjižnica ima zelo tesne in prijateljske stike z Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani. Ljubljanski knjižnici že vrsto let dostavljamo predvsem tisk, ki izhaja v raznih državah Evrope, Združenih

držav Amerike, Argentine, Kanade ter seveda slovenski tisk, ki izhaja v Italiji. V zameno nam ljubljanska knjižnica daruje svoje dvojnike, s katerimi dopolnjujemo naš knjižni fond. Za res iskreno sodelovanje se ob tej priliki zahvalujemo Narodni in univerzitetni knjižnici v želji, da bi to sodelovanje trajalo še naprej.

Slovenci v Parizu so letos proslavljali 50-letnico ustanovitve svojega kulturnega društva »Društvo Slovencev v Parizu«. Ob tem zlatem jubileju je odbor Društva Slovencev izdal jubilejni zbornik, ki je izšel v 500 izvodih. Publikacijo je založila ljubljanska založba Družina. Zbornik obsega 128 strani večjega formata in ga krasijo številne fotografije, ki lepo ponazarjajo pestro kulturno delovanje pariških Slovencev. Zbornik je uredila in pripravila gospa Ana Stegu Vičič, ki nam je v imenu društva poklonila en izvod publikacije, za kar se ji prisrčno zahvaljujemo. Ob tej priliki voščimo Društvu Slovencev v Parizu vse najlepše in da bi tudi v bodoče delovalo na ljudsko-prosvetnem področju in tako ohranjalo slovensko prisotnost v Parizu.

Na Švedskem, v mestu Landskrona, je bila pred leti ustanovljena »Slovenska zveza na Švedskem«. To je organizacija, ki povezuje slovenska društva na Švedskem in izdaja svoje *Informativno glasilo*, ki se je leta 2008 preimenovalo v *Slovensko glasilo*. Zveza ima vsako leto svoj redni občni zbor in tedaj izide publikacija o delovanju zveze v preteklem letu. Predsednik zveze je gospod Ciril Stopar, ki je naši knjižnici poklonil vrsto publikacij, med drugim tudi zgoraj navedeno Slovensko glasilo ter precej številik Informativnega biltena, ki ga prav tako izdaja Zveza, in razne druge publikacije. Prejeli smo tudi nekaj knjig, ki jih je napisala in izdala gospa Avgušтина Budja, in tudi nekaj CD plošč.

Knjižničar Marjan Pertot pri delu.

za smeh in dobro voljo

– Kaj se bojiš grmenja in bliskov!
K spovedi pojdi!

- Ali ti žena čisti obleko?
- Da. Ampak samo žepe!

• • •

- Koliko sadja na leto pa rodi tale hruška?
- Če je dobra letina, trideset kilogramov orehov.

• • •

»Ni pošteno, da mi toliko računate za striženje las, ko pa jih imam tako malo«, se pritožuje plešasti mož pri brivcu.
»To je plačilo za iskanje.«

- Ko se poročiš, šele spoznaš, kaj je sreča.
- Kaj reš?
- Da, da. Človek začne ceniti stvari šele takrat, ko jih izgubi.

• • •

- Z ženskami nimam sreče.
- Zakaj?
- Prva mi je ušla in potem sem si poiskal drugo.
- Ja, kaj pa je z njo?
- Ta pa noče pobegniti.

• • •

»Maks, kako je s tvojo shujševalno telovadbo? Ali se lahko že dotikaš konice prstov na nogah?« vpraša Tone tovariša pri omizju. »Dotakniti se jih še ne morem, toda včeraj sem jih že videl!«

• • •

Dekle vpraša svojega fanta nogometaša: »Kje si se naučil tako dobro poljubljati?«

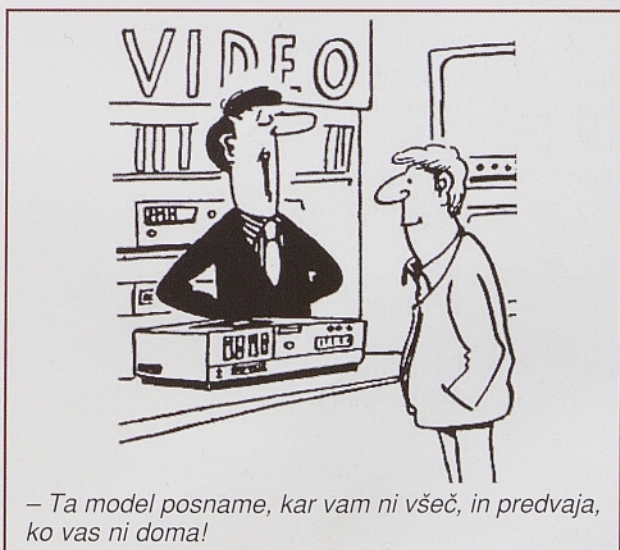
»V nogometnem klubu. Pred vsako tekmo sem moral napihniti žogo.«

– Francelj pa dolgo išče mehanika!

– Bila je nesreča s sanmi za tri osebe.

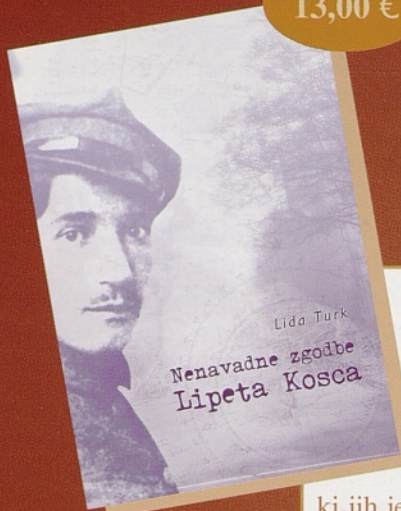

– Ta model posname, kar vam ni všeč, in predvaja, ko vas ni doma!

Novo pri mladi

13,00 €

Lida Turk
NENAVADNE ZGODBE
LIPETA KOSCA

Neverjetne dogodivščine tigrovca Lipeta Kosca, ki jih je zapisala Lida Turk.

Miro Tasso
UN ONOMASTICIDIO
DI STATO

Dragocena raziskava o spreminjanju slovenskih priimkov pod fašizmom.

14,00 €

Vera Vetrh (uredila)
PO DOMOVH KRAŠKIH VASI

PO DOMOVH KRAŠKIH VASI
SO ZAGORELE SVEČKE

Uredila Vera Vetrh

Pričevanje o rodbini Bidovec v intervjuju z Majdo Colja Kompan.

14,00 €

Danica Tomažič
Pisma bratu v zapor
in drugi dopisi

14,00 €

Danica Tomažič
PISMA BRATU
V ZAPOR

Pisma iz zapuščine Danice Tomažič, sestre narodnega heroja Pina Tomažič, umorjene skupaj z možem Stankom Vukom leta 1944.

M založba
MLADIKA

Trst, Ul. Donizetti 3, I-34133 • tel. 040-3480818; fax 040-633307 • e-mail: uprava@mladika.com

Obiščite nas na spletni strani www.mladika.com